

Лоси УКРАЇНКА

МАРВАРИД
БІЛЛАР

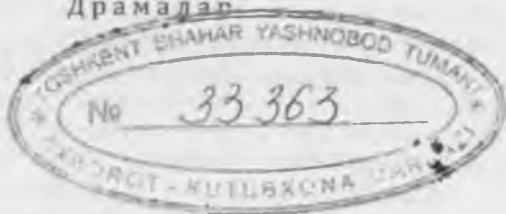
Леся УКРАИНКА

МАРВАРИД ЁШЛАР

К-1/1

Шеърлар

Драмадалар

Масъул муҳаррир:
Сирожиддин Рауф,
Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси

Жаҳон жамоатчилиги украин халқининг классик шоираси, ҳаёт ва эрк куйчиси Леся Украинка асарларини севиб ўқийди. Унинг оташин шеърояти зулм ва истибдодга, эркпарвар тафаккурни бўғувчи кучларга қарши чексиз нафратга йўғрилган.

Халқимиз шоиранинг ижоди билан яхши таниш. Ўзбек тилида унинг танланган асарлари 1972 йили ўқувчилар эътиборига ҳавола этилган.

Қўлингиздаги ушбу китобга Леся Украинка ижодидан янги таржималар ҳам киритилган.

*Китоб Украина Республикасининг
Ўзбекистондаги элчихонаси ҳомийлигида нашр этилди.*

ISBN 978-9943-5160-7-6

© Украина Республикасининг
Ўзбекистондаги элчихонаси, 2018
© «MASHHUR-PRESS», 2018

ЭРК ҚУЁШИГА ИНТИЛГАН ШОИРА

Украин адабиёти тарихидаги ёрқин юлдузлардан бири Леся Украинкадир. Ҳар бир шеърида халқига, ватанига муҳаббати буртиб турганлиги унинг тахаллусидан ҳам кўриниб турибди. 1871 йилда туғилган гудак Ларисага табиат шеъриятга ошно қисматни раво кўрганди. Оиладиги ижобий муҳит, тинимсиз мутолаа булажак шоира шахсиятини тарбиялаб борди. Отаси – Петр Антонович Косач Черниговлик дворянларга мансуб, адабиётни, мусиқани, рангтасвирни жуда севган инсон эди. Онаси – Олга Петровна Драгоманова Косач ҳам ёзувчи, “Биринчи гулчамбар” альманахининг ношири, тоғаси Михаил Драгоманов даврининг таниқли ижодкори бўлиб, машхур украин шоири Иван Франко билан ҳамфикр, қадрдон эдилар. Лариса ёшлигиданоқ рус, украин адабиёти классикларининг асарларини жиддий уқиб урганди. XIX аср рус демократларининг асарларини дарслик ўрнида уқиди. Аммо, Лариса халқнинг дардини куйлайдиган шоира – Леся Украинка бўлиб етишгунча куп ҳаёт синовларига дуч келади.

Украин адабиётининг фахри – “Кимнинг қалбида ватан туйғуси бўлмаса, у укстик, нотавондир” сатрларини битган Тарас Шевченко ижодидан озиқланган шоира тинимсиз изланишлар натижа-сида шеъриятини камол топтира борди.

Биринчи туплами “Қушиқлар қанотида” (1893) шоиранинг юксак истеъдоди нишонаси бўлди. Илк китобидан руҳланган шоира 1884 йилдан жуда фаол ижодий ишга шунғиб кетади.

Леся Украинка ёшлигиданоқ халқ дардида, ватан қайғусида ёнарди. У холаси Елена Антоновнага бағишланган “Умид” шеърида шундай ёзади:

*Бахтим қаро экан, толеим нигун,
Ёлғиз умид билан яшайман бугун:*

*Умидим – бир курсам Украинамни,
Диёрим – мунисим, жоним онамни.*

*Зангор Днепрга бир боқар бўлсам,
Армоним йуқ эди сунг майли, улсам.*

(Эркин Воҳидов таржимаси)

Хурфикрлиги учун сургун қилинган холаси Елена Антоновна тилидан ёзилган бу шеър ёш Лесянинг бир умрлик куйлаган эрк ғоясини узида мужассам қилган дейишимиз мумкин.

Шоира “Марваридгул” шеърида фалсафий фикрлаб, марваридгулга безътибор бўлган қиз тақдирини келажакда худди шу гул тақдири кутаётганига ишора қилади. Гул узган қиз:

*Қиз чарх уриб рақс тушди,
О, нақадар шод кунгил.*

*Дона-дона япроқларин
Куз ёшидек тукди гул...*

(Эркин Воҳидов таржимаси)

Бу шеърда табиатга зулм, бепарволик, бепи-сандлик инсонга зулмдек қораланган. Оташнафас шоиранинг шеърларидан қизил ип булиб утган бир ғоя борки, бу ватан, озодлик, эрк, кунгил ҳурлиги, Украина мустақиллиги ғоясидир.

*Ҳорғин бу эл узра қанотин
Астагина ёйди қаро тун.
Шамлар учган, зим-зиё ҳар ён,
Ётар ширин уйқуда жаҳон,
Тун борлиқни қамраган бутун.
Алам чекар ким булса бедор!
Ухлаганлар қандай бахтиёр!
...Тулқин урар кунгилда исён,
Уйғон, сени иш кутар, уйғон!
Ҳайда туннинг ғафлат уйқусин,
Ёқ тонготар машғалини сен,
Қуёш чиқмай, уйғонмай жаҳон!*

*(“Тонготар машғаллари”
Эркин Воҳидов таржимаси)*

“Сафга турдик” шеърида шоир уз ижодий кредосини, курашчанлигини сатрларга чизгандек:

*Сафга турдик – ҳақдир йулимиз,
Биламиз, ҳақ асло енгилмас.*

*Шу ишонч-ла кучли қулимиз,
Шу ишонч-ла оламиз нафас.
...Ким ҳақ учун қилса фидо жон,
Бизнинг сафга турсин баробар.*

(Эркин Воҳидов таржимаси)

Бу мисралардан куринадики, шоира ҳақ йўлига жонини тиккан. Ҳақ йўли эса эрк йўлидир. Шоира ҳақни севганларни узига биродар диб билади, уларга кунглини очади. Ким булишидан қатъий назар, ҳақиқатгуй булган, ҳақ йўлида курашган шоиранинг биродари, қадрдонидир.

Шоира ижтимоий мавзудаги шеърларни эмас, табиат тасвирига бағишланган шеърларда ҳам эркинлик ғоясини сингдириб кетади. “Оқшомги соатда” шеъри бунинг ёрқин намунаси:

*Қуёш оғиб уфққа ботди,
Деразамдан кумуш ой боқди.
Пирпирани осмонда юлдуз,
Атроф ухлаб... ғусса юмди куз.*

(Зулфия таржимаси)

Курыпсизми, табиат тасвиридаги кечки уйқу шоир қалбини уртаган ғуссани ҳам қувгандек. “Ой нурида куйлайман бир пас, бу ер қандай тоза, кенг, эркин” сатрларидан шоиранинг юраги ҳар соатда эркинлик учун урганини сезамиз. Леся Украинка қандай ҳолатда булмасин, катта умид билан яшайди. У кузида ёш билан кула оладиган инсонлар тоифасидан.

“Умид кутаман” шеъридаги мана бу сатрлар шоиранинг қанчалик юксак ирода эгаси эканлигини кўрсатиб турибди.

*Йуқ! Мен кўзда ёш билан кулиб,
Қайғуда ҳам қуймам куйларим,
Мен барибир умидга тўлиб,
Кулмоқчиман, кетинг, уйларим!*

(Зулфия таржимаси)

Леся Украинка оғир хаёллардан, хасталик ғуссасидан сунаётган ёшлик дамларидан мана шундай умидбахш руҳи билан устун келади. Шоира вайронада гул ўстирадиган, уни кўз ёшлари билан суғоришга-да тайёр некбин қалб эгаси. Бу кўзёшлар шунчаки “махзун кўзёшлар” эмас, музларни эритадиган. Харобаликдаги гулларни чандон очирадиган, кўклам нафасини елдирадиган кўзёшларидир. Худди шу ғоя шоиранинг “Куйларим” шеърида янада юқори пафосларда тараннум этилади. “Куйларим! Бу заиф қулларга эмас, жасур қурашчига ёр бўлинг ҳар дам”.

Леся Украинка ҳурликни баланд пардаларда куйлаган шоира сифатида ёшларга ҳам мурожаат қилиб, “Марварид ёшлар” шеърида шундай ёзади:

*Сен қайда, эй кукнинг юлдузи – ҳурлик,
Осмонингдан пастга тушмайсан нечук?
Эркни нондай кутиб бизнинг ер шурлик
Қийналди... ва ҳамон қуюқлашди тун,*

Ҳақиқат-ла яккаш риё қилар жанг,
 Аҳволимиз танг!..
 Бутун халқ, оилам, онам ва иним
 Занжирда инграйди суяги қақшаб,
 Украинам тани тилим ва тилим,
 Яллиғланиб ёнади оловга ухшаб.

(Зулфия таржимаси)

Шоира ватаннинг ҳолатини, эркака бўлган ташналикни нақадар оташин мисраларда акс эттира олган.

“Украина”, “Туш”, “Эрк ҳақида қушиқ” шеърлари ҳам теран мазмунли бўлиши билан бирга эрк шаънига айтилган мадҳиядек янграйди. Шоира юртдан олисларда туш қуряпти. Бу ҳолат зоҳирга кучирилганда шундай берилади:

Ёқимтой эркалаш... Украинамсан?
 Ҳа, менинг севикли Украинам бу,
 Ёғоч уй ва чорбоғ, яшил чаманзор,
 Чакалак ортида ут босган ҳовуз...
 Бу - Украина...

(Миртемир таржимаси)

Шу ерда “ёқимтой эркалаш” жумласига эътибор қилайлик. Соғинч туйғулари юрагини уртаган шоира тушида она ватанини куради: тушида онаси уни гуё ёқимли эркалаётгандай. Ва лирик қаҳрамон бу она ватани эканини ҳис қилади. Леся

Украинканинг “Менинг йулим” шеъри мазмунан шоиранинг ҳаётий ақидаларини акс эттирган энг бақувват шеърларидан дейиш мумкин. “Қурқув булмас бир бировга булсак ҳамдам”, дея бирликка чақириш, заҳмат чекиб кузёш тукканга “сенинг дардинг – менинг дардим”, дейиш, эрк, тенглик, қардошлик – “Шу уч юлдуз халқнинг умид-орзуси” юлдузи эканини такрор ва такрор таъкидлаш, “Қўшиқ билан бошлагандим йулни илк бор, қўшиқ айтиб тугатаман уни зинҳор!”, дея бир умр уз эътиқодига, илҳом парисига содиқ қолиш – мана Леся Украинканинг руҳоний олами. Шоиранинг мана шундай руҳдаги, эрксеварлик мавзусидаги шеърлари озодлик учун курашувчиларнинг юзи булди. Луи Арагон: “Адабиёт мамлакат учун жуда муҳимдир, моҳиятига кўра, унинг юзи дейиш мумкин”, деган сузлари Леся Украинка ижодига жуда мос келади.

1891 йили Галицияга келган Леся Украинканинг И. Франко, М. Павлик, О. Кобилянский, А. Маковей, Н. Кобринский каби украин маданиятининг, адабиётининг етук намояндалари билан танишуви, унинг ижодий юксалишига бир замин вазифасини утади. Иккинчи томондан асарлари бадий жиҳатдан такомил касб этишида, жанрий ранг-баранг булишида жаҳон адабиётининг таъсири катта булди. Шоира Иоган Гёте, Фридрих Шиллер, Виктор Гюго, Ҳенрих Ҳейне асарларини кунт билан урганади. Айниқса, Жорж Байрон лирикасининг руҳи Леся қалбига яқин эди. Балким

“Тошбағир хужайин” асари Байроннинг “Дон Жуан”и таъсирида юзага келган бўлиши мумкин.

Шоирада тил ўрганишга алоҳида иқтидор, меҳр бўлган. У лотин, инглиз, немис, француз, италян, поляк, болгар, испан, рус тилларини теран ўрганган. Тилни яхши билган шоира Ғарб адабиётидаги машҳур ижодкорлар асарларидан она тилига аслиятдан угирмалар қилади. Бу шоира талантининг ривожига бир мактаб бўлса, айти пайтда, украин адабиётини таржима асарлари билан бойитишда самарали иш бўлди. Ўз навбатида халқ ижтимоий онгига таъсирини ўтказди – жаҳон адабиётидаги хурлик руҳини сезган илғор фикрли украин зиёлилари тафаккурининг тиниқлашишида муҳим омил бўлди. Шунинг учун ҳам шоираниннг ижоди XIX аср охири XX асрнинг бошидаги Украина ижтимоий ҳаётининг ойнаси даражасига етди. Уша давр жамият муаммоларини таҳлил қилиш учун ҳам шоира ижоди унумли ахборот бера олади, дейишимиз мумкин. Шоираниннг узи юксак интеллектуал илм соҳибни (у Шарқ санъати тарихи, динлар тарихи, географияни махсус ўрганган, Миср, Юнонистон, Қрим ва бошқа давлатларда бўлган, 1907 йили “Ойша ва Муҳаммад” драмасини ёзган), халқ дарди билан яшайдиган талантли шоира сифатида ҳам ўрнакдир. Шоираниннг ватанпарварлик руҳидаги шеърлари риторикадан узоқ, теран туйғуларга ўралган эрк истаги билан жилланган ватансевар инсоннинг қалбидан чиққан нидолар сасидек янграйди.

Леся Украинка украин болалар шеъриятига асос солган ижодкорлардан. “Алла”, “Қиш келганда”, “Гилос”, “Қушчалар нега кувноқ” шеърлари болалар шеъриятининг яхши намуналаридир. Халқ қушиқлари таъсирида “Болалар қушиқлари” туркумини яратди. Болаларга бағишланган шеърларида ҳам ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш руҳи устувор. “Қушчалар нега кувноқ” шеъри совуқда, донсиз қолган қушчаларнинг кувноқлиги шеър сунгида шундай таърифланади:

*Оч булса ҳам қушларнинг
Куйлашига сабаб бор.
Чунки улар ишонар:
Келар бир кун гул баҳор.*

Леся Украинканинг “Уйлар ва орзулар”, “Акс садо” шеърий тупламлари жуда машҳур эди. “Самсон”(1888), “Ой афсонаси” (1892), “Утмиш эртаги”(1893), “Роберт Брюс, Шотланд қироли” (1893), “Асир” (1903), “Қадимий эртак” (1893), “Бир суз” (1903), “Миср афсонаси”(1909).“Оппоқина Изолда” (1912), “Улкан баҳодир ҳақида эртак”(1913) каби шеърий дostonлар ёзган Леся Украинка йирик шеърий асарлар ёзишда ҳам иқтидори баланд эканини кўрсатди. “Фикри эркин булмаган шоир, шоирликни қилмасин даъво” фикри шоира поэмаларининг таянч ғояси дейиш мумкин.

Леся Украинканинг истеъдоди фақат шеърий асарларидагина куриниб қолмади, унинг “Денгиз

узра”, “Муқаддас кеча”, “Бемаҳал”, “Адашиш”, “Дустлик”, “Хато” насрий асарлари ва драмалари фикримиз далилидир. Леся Украинка украин драматургиясининг асосчиларидан бири, адабиётда драма мақеини кутарган ижодкор. “Мовийгул” (1896), “Телба” (1901), “Куз эртаги” (1905), “Моғораларда” (1906), “Кассандра” (1908), “Туқайзорда” (1909), “Тошбағир хужайин” (1912), “Бояриня” (1913) драмалари Украина адабиётида бу жанрнинг ривожланишига катта ҳисса қўшди. Адабиётшунос Асил Рашидов ҳақли равишда: “Украин адабиёти тараққиётига катта ҳисса бўлиб қўшилган ушбу асарларнинг аксариятида турли мамлакат ва халқларнинг қадимий тарихидан ҳикоя қилувчи ёрқин манзаралар чизилади, муҳим ҳаётий муаммолар кутариб чиқилади, миллий руҳдаги характерлар яратилади”, деб ёзганди (Леся Украинка. “Шарқ” НМАК. Т., 2010. 36-бет). Драматург асар воқеасининг қайси даврдан ёки миллат ҳаётидан олмасин замон руҳи билан боғлайди, узининг оташин қарашларини сингдирди. Леся Украинка драматург сифатида дунё халқлари мифологиясидан, жаҳон адабиётидаги сюжетлардан, тарихий воқеалардан узига илҳом берган ҳар бир далилни янгича талқин ва янги ғоявий қарашлар билан бойитган ҳолда тақдим қилади. Ҳар бир ижодкорнинг шоҳ асари бўлади. Шу маънода, Леся Украинканинг “Ўрмон қушиғи” (1912) драмаси унинг мана шундай шоҳ асаридир. Шоира бу асарида халқ оғзаки ижоди ва афсона, мифлардан унумли фойдаланган

ҳолда эзгу инсоний туйғуларни тараннум этади. Дунё занжирдек бир-бирига боғлиқлигини кўрсатади. Мавка, Лукаш ва Килина образларида инсонга хос ижобий, салбий хусусиятларни таъсирли ифода этади. Афсона-драманинг иштирокчилари – инсонлар ва афсонавий тимсолларни шоира ўз гуманистик қарашларидан келиб чиқиб мулоқотга кириштиради. Шоира кунглида барқ урган озодлик туйғуси асар персонажи тилидан шундай берилади:

*Во ажаб, қачондан буён Сув парилари
Сувда чўри булиб қолди? Мен озод қизман!
Худди сув каби озод!*

(Сирожиддин Рауф таржимаси)

Асарда инсон ва табиат уйғунлиги, жонлантириш, қиёсий тасвирлаш тамойилидан келиб чиқиб, ҳар бир одамга характеристика берилгандек дарахтларнинг-да ўзига хослиги кўрсатилади. Ўзини борлиқдан ажратмай тасаввур қиладиган Мавка урмондаги дарахтларни шундай таърифлайдики, беихтиёр куз олдингизга тирик инсон жонланади:

*Ажиб меҳр билан севар бир-бирин...
Мен учун дунёда қайин меҳрибон,
Опам деб атайман шунга мен уни.
Фақат у кўп маъюс: рангпар, боши хам,
Ўз дардига ўзи андармон, баъзан
Унга боқиб тинсиз йиғлаб оламан.*

Олъха эса ҳеч ёқмас, у – бағритош,
 Ансол мени нимагадир курқитар.
 Чунки узи қурқоқ – титраб туради.
 Эманлар-чи, иззатталаб!
 Шумтол, заранг, оқ заранг – калондимоғ.
 Уз ҳуснига бино қуйган бодрезак...

Драмадаги “Юракка юлдуз йиқилиб тушди!”,
 “Жим... Юрак гапирсин...”, “Юлдузлар чамбари қора
 сочингда”, “Ҳазон булган баргдек чирқиллар...”,
 “Ҳақорат қилмагин қалбинг гулини, Қушиқдан
 туғилган ахир севгимиз” каби қуйма сатрлар му-
 аллифнинг беқиёс маҳоратидан, таржиманинг эса
 муваффақиятли чиққанидан далолатдир.

Леся Украинка – ҳолатлар тасвири устаси де-
 йишимиз мумкин. Севилган қиз Мавканинг ҳола-
 ти, севги туфайли унинг ичдан нурланиб тургани,
 ҳаётда биринчи мартаба бундай туйғуни ҳис қил-
 гани жуда гузал берилган.

Мавка:

Эй тун, кошки тугай қолсайдинг тезроқ!
 Укинма! Мен аввал билмасдим мутлоқ.
 Худди сендай хушбахт, сендай чароғон
 Кун ҳам борлигин, тунгинам, ишон!
 Сен нега, паришон турибсан, қайин?
 Опажон, боқ менга, бахтдан айтайин!
 Кузёш тукма сувга, она самбиттол,
 Севгилим мен билан булади хушҳол!
 Урмоним, отажон, ахир, билмайман,

*Тунни қисқартирай, айтинг, қандай ман?
Тун қисқа, айрилиқ узундир шу тоб...
Қисматим не экан – бахтми ё азоб?*

Мавканинг бу монологини туйғуларга лим-мо-лим қалбнинг нидоси дейиш мумкин.

Драмада шоиранинг донишмандлик ва нодонлик, эрк ва мутелик, эзгулик ва ёвузлик ҳақидаги қарашлари қаҳрамонлари тилида зуҳр этилган. “Гузалликнинг минбаъд енгилмаслиги” асар маъзига фалсафий тарзда сингдирилган. Асарнинг асосий ғояси руҳ эркинлигини улуғлаш, ёвузликни ёндириш, қулликни қоралашдир. Леся Украинанинг *“Йуқ, тирикман! Юрагимда барҳаёт туйғу, Шу боис улим йуқ менга. Яшайман мангу!”* сатрлари қалбида эрк туйғуси, соф муҳаббат, халқ қайғуси бўлган инсонлар мангуликка дахлдорлигига ишорадир. Мазкур драма жаҳон адабиётидаги мифлардан унумли фойдаланиб гуманистик мавзуда, инсон қалби пучмоқларини теран акс эттирган асарлардан, дея оламиз. Шоиранинг ушбу драмасини иқтидорли шоир Сирожиддин Рауф биринчи маротаба узбек тилига муваффақиятли равишда тулиқ угириб, узбек китобхонларини ҳам Леся Украинанинг маънавий оламидан кенгроқ баҳраманд бўлишига ҳисса қўшди.

1913 йили оғир хасталиқдан вафот этган шоира қисқа умри давомида қалбларга эрк ғурурини солиб ўтди. Инсонлар дилида озодлик, эрк оловини ёққани учун шоирани улуғлаб “Прометейнинг қизи” дея аташганди. Леся Украинка ҳаётини,

ижодини она халқининг озодлиги учун курашга багишлади. У ҳам устози Т. Шевченко каби маънавий кумакни жафокаш халқидан олди. Халқнинг истакларини ўзиники деб билди. Ватан қайғуси, озодликка интилиш, юртни, халқни ардоқлаш шоиранинг умр маслаги бўлиб қолди ва шу сабабли узи ҳам эл эъзозидаги шоира сифатида халқининг қалбидан мангу жой олди.

Украин адабиёти тарихида шоира, наср устаси, драматург, таржимон, адабиётшунос, публицист, халқ оғзаки ижоди тадқиқотчиси (200 ортиқ халқ кўшиқларини ёзиб олган) сифатида ёрқин из қолдирган Леся Украинканинг номи Тарас Шевченко, Богдан Хмельницкийлар билан бир қаторда машҳур бўлди, шуҳрат қозонди.

Шоиранинг ижоди ўзбек китобхонларига ҳам яхши таниш. Унинг 100 йиллиги Ўзбекистонда кенг нишонланган. Миртемир, Уйғун, Зулфия, Шуҳрат, Жуманиёз Жабборов, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, Рауф Парфи, Абдулла Шер, Носир Муҳаммад каби атоқли шоирларимиз шоира асарларидан намуналарни ўзбек тилига таржима қилишган. Айни пайтда Сирожиддин Рауф каби шеъриятимизнинг кейинги авлоди вакиллари ҳам бугун Леся Украинка ижоди таржимасига дадил қўл ураётгани шоира асарларига бўлган қизиқишнинг давомийлигидан далолатдир.

Адҳамбек АЛИМБЕКОВ,

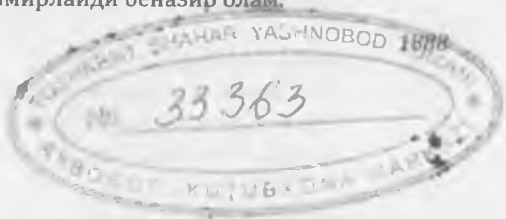
*Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Халқаро
алоқалар бўлими масъул котиби,
филология фанлари номзоди, доцент*

* * *

Суюк диёр, алвидо, Волин,
 Қисмат бизни айирди, ахир.
 Япроқ каби узилиб қолдим,
 Олиб кетар ҳайбатли темир¹.

Куз унгимда куклам барқ урар,
 Чаманзорлар ялтирар ажиб.
 Қайинзорим шовуллаб турар
 Днепр, Случи буйларида жим.

Сеҳргардир табиат – омон,
 Йулларимга ёзадир гилам,
 Бошларимда зангори осмон,
 Жимирлайди беназир олам.

¹ Поезд.

* * *

Куёш ботар, ул ҳам олур тин.
Қораяди кечалик денгиз.
Зумрад каби беғубор тўлқин
Соҳилларга сачрамас, тилсиз,

Яшил денгиз қуйнига чукиб
Суниқ учкун титрарди ғариб, –
Турар эди ёниб ҳам учиб,
Йироқлардан даъват сингари...

Қаршимда йул, узун, муаммо,
Ваҳший гирдоб узра ажойиб
Оппоқ қайиқ боради, аммо
Бир он утмай буладир ғойиб.

Учкунлари ёнар ҳам учар,
Қон рангида купирган макон,
Сунгги нурун ирғитиб кечар,
Хайр, азиз куним, қадрдон...

ТАБИАТ ҲАҚИДА

Заҳматни ҳам, қувончни ҳам куп чекдим,
 Болаликдан қучоғингда, табиат.
 Бошга қўйдим, она деб этдим ҳурмат,
 Қўл куксимда, болангман деб энтикдим.

Илоҳий ўт этдинг менга бахшида;
 Менга йулчи юлдуз булдинг ягона! –
 Излаганим умид – куйим парвона,
 Яхшилиқни курсатдинг сен яхши-да.

Умид нурин сўнишини сезган дам
 Қабул этиб олгин ўзинг, табиат:
 Қалбим сенга қолдираман мен фақат –
 Унга зиё сочсин янги ёнган шам.

ДЕНГИЗ СОКИНЛИГИ

Қоқ пешинда, кун қизиган чоғ
Деразамдан боқаман, ўртоқ.
Осмон тиниқ, тиниқ денгиз ҳам,
Тиниқ қуёш – нурафшон олам.

Бул нурафшон улкада, шундай,
Кечар экан умр пайдар-пай –
Хаёлларга келмас ҳеч ҳачон –
Қайлардадир борлиги бўрон!

Денгиз сокин. Элас за элас
Жимирлайди мавжлари бесас.
Тиниқ сувда сузганда елкан,
Енгил шамол уйнашар шухчан.

Ҳа, тўлқинлар сапчир қирғоққа,
Томчилари марварид мисол.
Кимдир қайиқ сулар йироққа,
Мавжлар узра рақс этур ҳилол.

Кимдир қайиқ сулар йироққа –
Аста кесар сувни эшкаги.
Сув қалқийди, қалқиган каби –
Қайиқдаги инсон юраги!

Мен ҳам эшкак эшгим келади,
Қайиқ билан кетсам кўп йироқ.

Куёш сари сузсам куп йироқ,
Тулқинларга булиб чин уртоқ.

Куёш чиқар томонга бориб,
Куёш ботар томонга қайтсам,
Куёш утган йуллардан утиб,
Севинчимни нурларга айтсам.

Қоялардан чучимасдим ҳеч,
Буронларга қилмайин парво,
Нурафшон бир улкада, балки
Эсламасдим ҳеч бирин асло.

Евпатория, 16. 8. 1890

* * *

Сукут аро мунис хаёлим, –
Қафасдаги қуш каби тутқун.
Етмас озод учмакка ҳоли, –
Аламларда иқболи нигун.

Тургил энди, қушиғим, уйғон,
Уйғон, синган қанотингни ёз.
Фалакларда чарх ур, бу замон,
Келур денгиз томондан овоз!

Ирмоқ булиб отил, қушиғим,
Ирмоқ билмас қайга борур йул.
Уч, қушиғим, чагалай каби,
Ғарқ булмакни уйламас-ку ул.

Шамол янглиғ ёза қол қанот,
Қайнаб-тошгил, эй ташна кунгил.
Жавоб йўқдир шамолга, ҳайҳот,
Лекин тулқин сола олур ул.

Очиқ денгиз, 17. 8. 1890

* * *

Ҳар ёнда кузёши, оху нола, зор,
Ҳар ёнда тақдирдан нолиш ва армон.
Ҳаммаси, ҳаммаси бефойда, бекор,
Бекорга ғам ичра бош эгдик ҳамон.

Куп қадим украин қайғусин эслаб,
Ҳар куни, ҳар соат чекамиз заҳмат.
Ҳар куни, ҳар соат уртаниб, бузлаб
Кутамиз кетар деб бошлардан зулмат.

Ярамиз қайтадан ошланар, ёнар,
Битишга қўймайди аччиқ кузёши.
Кузёшдан занжирлар баттар зангланар,
Лекни у узилмас тугаб бардоши.

Не фойда йиғламоқ зулм ичра ёниб?
Утмишга боқишдан не фойда, нечун?
Яхшиси, қўлларга тиғ, қурол олиб,
Ҳужумга кирайлик порлоқ кун учун!

1890

МЕНИНГ ЙЎЛИМ

Илк баҳорда йулга чиқдим ёлғиз узим,
 Лабларимдан учар эди куй беизн.
 Йул-йулакай кимга агар тушса кузим,
 Унга томон нидо берди қалбда сузим:

"Адашмоғим осон, йулдан ёлғиз юрсам,
 Қурқув булмас бир-бирова булсак ҳамдам!"

Мен бораман... қушиқ оқар нақ қуйилиб,
 Бу куйлардан излама сен бир башорат.
 Қушиқларим янграмайди олам тўлиб,
 Лекин кимки кузёш тукиб, чекса заҳмат,

Унга дейман: "Сенинг дардинг - менинг дардим!"
 Йиғисини қушиғимга қушиб бордим.

Кузёшлари қурий бошлар шафқатимдан...
 Эрк, саодат қушиғини йулда ногоҳ -
 Тинглаб қолсам кузим ёниб худди шу чоқ,
 Аксу садо янграб чиқар дил қатидан!

Шунда қайғу-аламимни бир ён қўйиб,
 Эрк қушиғин янграман тўйиб-тўйиб.

Сокин кўкка гар ташласам кузим қирин,
 Янги юлдуз топмоқ орзум йукдир зинҳор.

Эрку тенглик, қардошликнинг олтин нурын,
Кошки эди булут оша кўрсам бир бор!

Шу уч юлдуз халқнинг умид-орзусидир,
Купдан муштоқ ниятининг нақ ўзидир!

Наҳот, йўлда умрбуйи тикан кўрсам?
Наҳот, сира учрамаса бир боғу роғ?
Наҳот, ёрқин мақсадимга етолмасам?
Наҳот, йўлда умрим тугаб қолса, э воҳ?!

Қушиқ билан бошлагандим йўлни илк бор,
Қушиқ айтиб тугатаман уни зинҳор!

ТОНГОТАР МАШЪАЛЛАРИ

Ҳорғин бу эл узра қанотин
 Астагина ёйди қаро тун.
 Шамлар учган зим-зиё ҳар ён,
 Ётар ширин уйқуда жаҳон,
 Тун борлиқни қамраган бутун.

Алам чекар ким булса бедор!
 Ухлаганлар қандай бахтиёр!
 Кузларимга келмайди уйқу,
 Атроф жимжит, атроф қоронғу,
 Сукут ичра, гүёки мозор.

Кеча узоқ, тоқатларим тоқ,
 Гүё туннинг сунги йуқ мутлоқ,
 Шу тоб бирдан куринди зиё,
 Зулмат ичра касб этиб жило –
 Узоқларда порлади чироқ.

Чироқ! Бериб қуёшдан хабар,
 Тун бағрини тилкалаб ёнар.
 Ёнар, булмай уфқлар алвон,
 Ёнар, турмай уйқудан жаҳон –
 Меҳнат аҳли ёққан машъаллар.

Тулқин урар кунгилда исён,
 Уйғон, сени иш кутар, уйғон!

Ҳайда туннинг ғафлат уйқусин,
Ёқ тонготар машъалини сен,
Қуёш чиқмай, уйғонмай жаҳон!

1892

ОҚШОМГИ СОАТДА

Қуёш оғиб уфққа ботди,
Деразамдан кумуш ой боқди.
Пирпиради осмонда юлдуз,
Атроф ухлаб... ғусса юмди куз.
Боққа чиқиб оламан нафас,
Ой нурида куйлайман бирпас...
У ер қандай тоза, кенг, эркин,
Унутилди ҳамма ғам секин.
Теварак боғ, уйлар қордай оқ,
Сайроқ булбул урмонда уйғоқ;
Волиндаги ҳаётдай худди
Ҳаёт қайда бегона юртда?
Она қучган каби ардоқлаб,
Уйларни тун олган қучоқлаб;
Гуё ширин фарзанд бешигин
Тебратгандай аллалаб секин;
Нафас олар баҳорги ел жим...
Юрак тулар қушиқларга лим...

ҒАЛАБА

Куп маҳал бўлмадим баҳор мафтуни,
 Сузига, куйига солмадим қулоқ.
 Бекорга йулимни тусди ҳар куни,
 Очилиб-сочилиб, суз қотиб қувноқ.
 “Чақирма бағрингга, – дедим, – эй баҳор,
 Қудратинг етмайди олсанг сеҳрлаб,
 Табассум, куркингнинг нима нафи бор,
 Юрагим лаҳаддек ётгач ҳувуллаб?”,
 Баҳор-чи, қичқириб деди: “Ана, боқ,
 Ҳар нарса амримга солади қулоқ:
 Совуқни унутган урмону қумлоқ,
 Чечакка кумилган дала-қир, утлоқ,
 Булутда қутурар момақалди роқ,
 Яшин ялт этади, қуяди сел ҳам.
 Чечаклар барқ уриб яшнар баттарроқ,
 Гуёки нур ичра ғарқдир бу олам.
 Кел, энди яшарсин бу хаста қалбинг,
 Қушиғим бағрингдан олсин акс-садо.
 Узига жо қилсин борлиқни таъбинг,
 Юрагинг куксингдан бераркан нидо!”
 Шивирлаб қатъиян десам ҳам “йуқ-йуқ!”
 Булмади! Юрагим ёниб ут олиб,
 Куз ёшим тирқираб, қуйилди қушиқ...
 Эй баҳор! Охиран сен чиқдинг ғолиб!

14. 5. 1893

* * *

Сокин кеча, кеча сеҳргар,
Уйқудаги қишлоқ узра тун
Чодрасини ташлади сокин.
Гуё ёнар фалак мунаввар,
Гуё теран кул узра бу тун
Қоқар оққуш кумуш қанотин.

Оққуш қанот қоққани сайин
Хаприқади ятим, бемадор,
Бу жанг аро менинг юрагим.
Бу курашда адо бўлдим мен.
Қўшиқ айтгум келур сўнги бор,
Узим учун оққуш қўшиғин.

1894

ЎРТОҚЛАРИМГА

Узоқ юртда ўз гушамдек қадрдон, –
Унутмоқ мумкинми у кулба номин.
Ахир, уша ерда эшитдим ҳар он,
Ҳақиқатнинг ёндирувчи каломин.

Ушанда аламли саволлар бот-бот
Қаршимда намоён бўлди бетақлид.
Ушанда айтганди курашчи авлод:
“Бизга басдир, энди сизлардан умид.

Навбат сизларники – эй донгсиз ёшлар...
Кимсиз ўзи, қайдан? Жавоб беринг бот.
Гудак йиғисидек мунгли товушлар –
Шу сулғин товушлар сизники, наҳот?!

Сиз балки, боқасиз ҳаётга лоқайд
Барига бир жавоб қилмоқ эмас бурч.
Орзу, укинч, кузёш... шуларми фақат?
Қатъий курашларга сизда йуқми куч?

Балки шундоқ қамдир?..” Танбеҳни тинглаб
Хурлик тамғасининг остида бир вақт
Тургандай, қотибман айбимни англаб,
Номусдан тополмай жавобни фақат...

Жимсиз? Розимисиз узиздан, ахир.
Аччиқ каломлар ҳам ёқмас, уртамас.

Ё эзиб қуйганми ситамгар тақдир?
Ё бошқа йулларга қуйгансиз ҳавас?

Тинчлатинг чолларни. Курсинлар улар –
Жанговар йуллардан четда қолмаймиз!
Йуқса, чучимасдан очиқ ва дадил,
Кексаларга айтинг: “Кутманг, бормаймиз!”

1895, София

МЕНДА ҚҰРҚУВ ЙҰҚ

Чақмоқлар даҳшат қилса,
 Бош букарманми?
 Ғамлар булути келса
 Тиз чукарманми?

Эй булут, қора булут,
 Менда қурқув йуқ.
 Тайёрман, қара, булут,
 Қушиқларим уқ.

Ёмғиринг гуё менга
 Маржон билан тенг.
 Синиб, булинар мингга
 Чақмоқ қиличинг.

Ёполмайсан йулимни
 Тусиқлар билан.
 Шод этаман кунглимни
 Қушиқлар билан.

Чақмоқлар даҳшат қилса,
 Бош букарманми?
 Ғамлар булути келса,
 Тиз чукарманми?

ДУСТИМГА ЭСДАЛИК

Ким билади, азиз дустим,
тезроқ қиларми насиб,
Яна утган суҳбатларга қайтармизми бир карра.
Бугун уша суҳбатлардан
қалбимда ҳислар тошиб,
Сизга ғамгин уйларимни айтай яширмай зарра.

Утмишни гоҳ эсга олиб қизгин суҳбат қурарсиз,
Авлодларнинг хатолари, ботирлиги сузланар.
Ва паришон назар билан
шеърларимни қурарсиз,
Унда сизга ниҳоясиз бир инжиқлик юзланар.

Эсга олинг ёз палласин, юлдузларнинг учганин,
Уша тунда боғда булган унутилмас суҳбатни,
Уша кеча қушиқ айтдик
билмасдан руҳ тушганин,
Сунгги жушқин мунозара
ҳаммамизни титратди.

Майли дейман, шафқат билмас
нафрат тула туйғулар,
Қалбимизни алангадай қуршаганин эсларсиз.
Фидо булиб севмаганлар
нафратни қайдан билар,
Қурқоқларда йуқ фазилат бурган эди бизга юз.

Ҳақиқат деб курашганлар
 тушди қандай ҳолатга.
 Эслаганда душманларнинг
 қилган кирдикорини
 Наҳот-наҳот, қалбларингиз
 тўлиб-тошиб нафратга, –
 Мушт бўлмаса қўлларингиз,
 айтиб ғурур борини?!

Мен қурқаман бир нарсадан,
 бир нарсадан қурқаман,
 Тутқун юрак уч олмасдан
 тақдирга тан берар деб,
 Агарда уч олмоқ ҳисси сунмасайди дафъатан,
 Андак бахтли яшар эдик оёқларни узатиб.

Кабутардай ювошлигу зодагон ҳаловати,
 Бизга тўғри келмас, асло, узга бизда шароит.
 Ожиз қулнинг қайга борар ақли, панд-насихати,
 Хужайинлар булармиди инсофсизликдан соқит.

Биз қуллармиз, дунёда йўқ
 биздан серғамроқ одам,
 Фаллоҳлар ҳам, бошқалар ҳам
 биздан кўра бахтиёр.
 Тафаккури ёруғликка бошлаш учун анча кам.
 Бизнинг эса қалбимизда Прометей ути бор.

Аммо бизлар кўзи очиқ фалаж бўлган кимсамиз,
 Қудратли руҳ қалбимизда, вужудимиз ожизроқ.
 Гарчи ҳар бир елкамизда бор кучли қанотимиз,
 Ерга қисиб қуйилганмиз, қуллардан ҳам тиғизроқ.

Бошпанага, уй-рўзғорга бизлар эга эмасмиз,
 Қамоқхона эгалари ҳаммасига хужайин.
 Жулдурвоқи ғарибларга бегона муқаддас ҳис,
 Чунки бизлар деёлмаймиз
 “уйим – улан тушагим”.

Халқим худди онасидан кур туғилган йигитдай,
 Очиқ кўз-ла, қуёш нурин курган эмас ҳеч қачон.
 Душман учун улимга ҳам кирар уйламай-нетмай,
 Уз доҳийсин эса ёвга тутиб берар бегумон.

Мардлигимиз қиличдадир, аммо бағри қон булиб,
 У занг босиб купдан бери ётибди қинга тутқун,
 Ким узини муҳаббатга, халқига фидо қилиб
 Яланғочлаб курашларга кирар экан эрк учун.

Биз – номида тамғаси бор бузуқ қуллар авлоди,
 Ғурур билмас қул авлоди!

Шу гап рост булса, демак,
 Даҳшат солиб жангга кирган баҳодирлар ким эди?!
 Асли кимдан тузган эди қушинини Спартак?!

17. 7. 1896

ЭРК ҲАҚИДА ҚУШИҚ

Оломон қалин оқар, кучгандай гүё тутун,
 Бошлар узра байроқлар бамисоли чуғ, гулгун.
 Тулғаниб, тулқинланиб утар саф ортидан саф,
 Эрк ҳақида қушиқни барча баралла куйлаб.

“Дустлар, дадил булингиз!”

Нечун мунгли бу сузлар,

Мотам нолаеси янглиғ хаста ва маъюс бузлар.
 Бу оҳангда ҳазинлик, забунлик, ғариблик бор,
 Бундай куй билан ким ҳам жангга киролур девкор?

Йўқ, бу эрк кушиғимас! Бу маҳкумлик нидоси,
 Йиғлоқи, дардли дилнинг фарёди, илтижоси.
 Эрк деган суз маъносин англатмайди бу фиғон,
 Ғамгинлик, хокисорлик бу суз остида пинҳон.

“Дустлар, дадил булингиз!” – оғасин дорга йуллаб,
 Ини угит қилгандай улим даҳшатин уйлаб.
 Ё кимдир кумилгану тириклай шу лаҳзада
 Барчаси уввос тортиб йиғлашар, дил ларзада.

Ғоят оғир пайтларда яшамоқдамиз ҳозир,
 Қизғин курашлар сари интиламиз мунтазир,
 Аммо бу куй таъкидлар шу фикрни сар-басар:
 “Ёрқин кунларни курмоқ сизга булмас муяссар!”

Йуқ, бунга парво этманг. Ахир, сизлар ёшларсиз,
Сизлар ўзингизга хос бошқа қушиқ бошларсиз.
Сизнинг иродангизда мужассамдир улуғ куч,
Мотам нидоларининг таги бушдир, мағзи пуч.

Иродангиз нуридан ёлқниланар метин саф,
Заҳарли кушиқлардан сизга йўқдир зарра наф.
Аксинча, бундай куйлар олий ниятни тусар,
Чинакам эрк қушиғин ўзингиз туқинг, дустлар.

Шундай туқингки, унда жилолансин эзгу нур,
Қизил байроқларингиз ҳилпираб эркин, мағрур
Шу қушиқ қанотида парвозлансин самода,
Ҳақиқий муъжизани барпо этсин дунёда.

КУЙЛАРИМ

Куйларим! Нега сиз чақмоқдай булиб,
Жангларда ёнувчи пулат эмассиз,
Ё душман бошини бешафқат узиб
Ташловчи шамшири қасос эмассиз?

Эй, менинг тобланган тиғим – куйларим,
Сизни қинингиздан олсам суғуриб,
Фақат оқизасиз дилдан хунларим,
Ёв бағрин тешмайсиз яшиндай уриб!..

Бағишлаб барча куч, билим, санъатни,
Мен пулат шамширни чархлайман жангга –
Ярқираб, деворнинг булиб зийнати
Турган бу пулатдан не фойда менга?

Эй, менинг курашга тайёр куйларим,
Биз ҳалок бўлмасмиз беҳуда ҳеч бир.
Балки сиз нотаниш жасур дустларим
Қулида буларсиз душманга шамшир,

Кишанга теккан тиғ чиқарган садо
Душман қурғонини қупориб ташлар.
Озод қардошларнинг дардига даво
Булиб кураш сари, жанг сари бошлар.

Қасоскор ҳеч қачон жангда енгилмас,
Ҳужумга кираркан қушиқ-ла ҳамдам.
Куйларим! Бу заиф қулларга эмас,
Жасур курашчига ёр булинг ҳар дам!

ОМИЛКОР ПАН

Исёнчига бор омадим –
Иноқ яшаб келаман.
Казакларни чорламадим –
Ишни чаппа қиламан.

Ёпирилса оломон,
Дон бўлса талон-торож,
Дарвозам очиб шодон,
Дейман, кел, кимки муҳтож!

Хоҳ олинг аравалаб,
Қоплашай сизга ўзим,
Тарозга қараб олай,
Чамалаб қолсин кўзим.

Молим нақ сизларга боп,
Сиз менинг “тобеларим!”
Вақт келар, қилиб жавоб –
Қайтарасиз қопларим.

Олгани бормам зинҳор,
Аралашсам зиён-да!
Шундоқ олғирларим бор –
Ундиради зиёда.

БИР ДАМ МАЪЮСЛИК

Бахтсизлик ёр, зиндонда туғилган бўлса гар ким,
 Ким дарича ортидан курган бўлса дунёни.
 Турма – бу темир ҳалқа, унда буғилган тутқун,
 Чамбарчас боғлиқдир у, йуқ ажратиш имкони!

Бахтсизлик ёр у кузга, дунёга келиб курса,
 Турманинг зах деворин босганин кўкиш моғор.
 Бутун олам ухшарди булут босган самога,
 Бутун олам уларга турма ҳовлисидек тор.

Бахтсизлик ёр тутқунга, қисматида эрксизлик,
 Оғир занг босиб кетган кишанга шурлик маҳқум, –
 Эркинликка чиқса ҳам, қулида кишан изи
 Эслатади ҳаммага унинг ким эканлигин.

Бахтсизлик ёр уларга, ким туғри суз ва одил!
 Ишонч деган тушунча кимга азиздир токи,
 Тангридан ҳам илтижо этурлар улар дадил:
 “Эй худо, одилини юбор, ёвнинг ҳаттоки!”

Бахтсизлик ёр бизларга! Майли, номус ва виждон
 Биздан юз угирса ҳам, майли, учиб кетса ном!
 Девор вайронасида қолсак ҳам майли, бешон,
 Лекин қулар бу девор, қулар қора истехком!

* * *

Уз бошимга узим савдо солардим,
Йиқилардим болаликда гоҳида.
Турар эдим чиқармасдан бир садо,
Гарчи вужуд титрар қалбим оҳида.

“Қаер оғрир?” – сураб суриштиришар,
Сир бой бермай сақлар эдим сукунат.
Мағрур эдим мен болалик чоғида,
Йиғламаслик учун кулардим фақат.

Энди-чи, куққисдан бир аччиқ алам
Қалтис ҳазил билан таратса овоз.
Тилимдан отилиб кетгудай булар
Қиличдай кескир сўз, ҳажв тула баёз.

Кулгунинг бешафқат кучидан тондим;
Энди унга бўлгим келмайди таслим –
Аввалги ғурурим унутиб тамом.
Йиғлайман, кулишдан қурққандан асли.

2. 11. 1897

РОМАНС

Қарама сен ойга баҳорда,
Боғ, дала-қир узра порлаган чоғи,
Рашкчи қаллиғингдай уртаниб гоҳи
Курганда сен билан мени, маккора

Тонггача кўз олмай юрарди,
Сен буни унутмоқ истайсан,
Қарама, сен ойга баҳорда.

Қарама қайинга дубора
Қайгули шохлари чайқалар беҳол,
Ғамғин утмиш билан нафас олиб лол
Ғамгинлик уфурар бечора.

Тонггача бизни не қийнади,
Сен буни унутмоқ истайсан.
Қарама қайинга дубора.

3. 2. 1897

МАРВАРИД ЁШЛАР

Оҳ, улкам... бепоён далалар юрти.
 Нечун ҳамма ёққа чуқмиш сукунат?
 Нечун гулдуракни кутгандай худди
 Мунғайган ўрмонда чирқираб фақат
 Қушлар жим бўлади... туман ҳукмрон?
 Ҳолимиз ёмон!..
 Сен қайда, эй кукнинг юлдузи – ҳурлик,
 Осмонингдан пастга тушмайсан нечун?
 Эркни нондай кутиб бизнинг ер шурли
 Қийналди... ва ҳамон қуюқлашиб тун
 Ҳақиқат-ла яккаш риё қилар жанг,
 Аҳволимиз танг!..
 Бутун халқ, оилам, онам ва иним
 Занжирда инграйди суяги қақшаб,
 Украинам тани тилим ва тилим,
 Яллиғлаб ёнади оловга ухшаб.
 Занжирни узишга мадад берар ким!
 Билмайман, Тангрим!..
 Токай шундай бўлур, ё кулар тақдир?
 Бу заиф қулларга минг ва минг лаънат!
 Нега қабр ичра туғилдик ахир,
 Наҳот қуллик бордир қисматда фақат?
 Гар шундай бўлса биз улмакка ҳозир...
 Нақадар оғир!..

АЧЧИҚ КУЗ ЁШИМИЗ...

Аччиқ куз ёшимиз ғам, андуҳ булиб
 Қалб устига томиб, ловулар шу он,
 Майли, ловулласа безовта қилиб,
 Токи уртанаркан нолиш билмас жон.

Ўзимизни кулфат яралаган чоғ,
 Ҳолдан тойган дилдан кетганда қувват,
 Исён кутаради қафасдаги жон,
 Мағлуб юрак туртиб уйғотса фақат.

Исён кутарганда тоқат қилолмай,
 Ғамдан нафратланиб, уйқудан кечиб.
 Сунгги нафасгача урар тин олмай,
 Ё улар, ё қолар ғалаба қучиб.

Ғалаба ё улим – мақсад мана шу,
 Бусиз ҳаёт ғариб, ночор, бедаво.
 Биз ҳам қузғаламиз қузғаларкан руҳ,
 Тақдир бизга қайсин кўрса ҳам раво.

Йиғланг, биродарлар, кам бу ҳақорат,
 Қафасда уртанар нолиш билмас жон.
 Сукут ичра юрак тўлғонар фақат,
 Майлига, тўлғонсин, ёнсин беармон.

УКРАИНА, ҲАСРАТИНГДАН...

Украина, ҳасратингдан юрак-бағрим бўлди қон...
Эй, жонгинам, оҳ-воҳимдан сенга нима наф тегсин?!
Сенга қандай кумак берай? Балки кучсиз бу армон
Ё кўз ёшим фойдалидир? Ким билсин...

Қайноқ, аччиқ кўз ёшларим ич-ичимни уртади.
Учмас бўлиб ярасининг изи қолди танамда.
Тотли орзу! Юрагимнинг дард-алами ортади,
Энди унинг шифоси йўқ оламда!

Қанча одам мендек йиглаб, кўзёш тукар гирёна,
Шундай экан, қувноқ куйни айтинг, қайдан оламиз?
Бошимизда фарёд уриб, бузлаб тургач онамиз,
Уйин-кулги бизлар учун бегона!

Фарёд урган оналарнинг кўз ёшлари муқаддас,
Дейдиларки, қабр тошин тешиб утар бемалол.
Шундай экан, наҳот биздек болаларнинг тўхтамас
Соф, самимий, маъсум ёши бемажол?!

ҚАЙТИШ

Олисдаги орзум, олтин ишончим –
 Менинг улкам, сенга талпинар кунглим.
 Юксакка учаман, қурқинч, қувончим...
 Қушлар шундок тушар инига йулин.

Она юртларига қайтаркан улар
 Узга бир куй тайёр булади ёнда.
 Зимистон тупроқда у янги куйлар
 Яшиндай чақнайди порлаб осмонда.

Шундок булган эди... Булган неча бор,
 Мен орзум изладим узга элларда, –
 Уз юртим бағрида эдим куп ночор
 Навқирон куч қочган эди диллардан.

Аммо юртга қайтмоқ истаги, иқбол
 Мени уртар эди узга қирғоқда.
 Интизор кутганим, у интиқ висол
 Қайтадан соларди мени қийноққа.

Соқчилар ёнма-ён, ялтирар қурол,
 Қовоғи солиқдир ҳар гал чегара.
 Юрак берар эди ҳар гал бир савол:
 “Уйга қайтәпмизми ёки бадарға?”

Ён-атроф танишдир тамом ҳаммаси,
 У эски деворлар – қадрдон ҳоким,

Фикр ҳам эркиндай, зулм чамаси,
Заъфарон бир тусда, қайгуга маҳкум.

Қасос ути билан қора руҳ малак
Чақмоқ кузи билан мени тешгудай.
Бургутдек юксакда учувчи тилак
Ноҳақ қилич билан мени кесгудай.

Тилкаланган эди менинг куйларим,
Улар янги куйдай мафтун этарди.
Қурқувдан тузғиган эди уйларим,
Тунда парвонадек утда тутарди.

Яланғоч урмонда ёмғирда қолган
Одамдай, алашим мени қамчилар.
Қаро тун вужудга бир титроқ солган,
Бағримга кўз ёшим тинмай томчилар.

Яна ёт улкани қумсади юрак:
Абадий баҳори кетмас куйнида,
Тутқунда қушлар ҳам учар жонсарак,
Куз кунлари жануб – куклам уйида!

5. 6. 1892

СФИНКС

Қадимги замонда жануб томонда
 Боши, охири йўқ саҳрода ночор –
 Бир қул яшар эди аччиқ армонда,
 Қисмати аямай қилган эди хор.
 Бирдан туғилди-ю кунглида орзу, –
 Бирдан назарида ёришди дунё.
 Фиръавн ҳукмидан зурроқ бир туйғу
 Ва аҳл қудратин айлади ато.
 Либия чулининг қояларидан
 Харсангтош келтир, деб қилди у фармон.
 Шундан ҳайкал ясаб, қолдиргин мангу
 Келажак асрлар ақлини ҳайрон.
 Қул йўна бошлади харсангтошларни
 Ҳар бир қатрасига жон нисор этиб.
 Ижод ускунаси учқун сочарди,
 Қуримсиз тошларга гузаллик битиб.
 Ниҳоят қақраган саҳрода бир кун
 Муъжиза сингари битди кашфиёт.
 Иссиқдан тинкаси қуриган шернинг
 Ястанган гавдаси эди бу, ҳайҳот.
 Арслон гавдасида инсоннинг боши
 Тоғ назар-ла турар олдинга қараб.
 Истеҳзоли кулгу уйнар лабида
 Гуё сирли жумбоқ, сирли бир шараф.
 Даҳшатлироқ эди чул иссиғидан
 Одам бошли шернинг кулиб туриши.

Худо деб атади уни одамлар,
Ва сиғинмоқ булди ҳамманинг иши,
Ибодатхоналар қуришди унга,
Қурбонлик қилишди нажот, бахт сураб,
Унинг кароматли иши ҳақида
Ривоят туқишди гулларга ураб.
Мадҳ этиб куйлади уни шоирлар
Ундан олиб гузал илҳом нурини.
Олимлар ёзишди сонсиз китоблар
Очмоқ учун унинг мангу сирини.
Бахт рамзи тахминин суриб илгари:
Қуёш, ҳақиқат, деб атадилар гоҳ,
Ҳаёт, муҳаббат, деб атадилар гоҳ.
Аммо ҳаммасидан Сфинкс сузи
Сирлидир ҳайкалнинг узи сингари.

Зелёний Гай. 24. 7. 1900

* * *

Сени интизор кутдим, мени алдама, орзум.
Ортда қолди оғир кун, уйқусиз тун карвони...
Бутун вужудим ила сендан шу утинч сүзим:
Сунма, бедор тунларнинг эй шами шабистони!

Орзум, мени алдама! Қалбимдаги паймона
Сен билан лиммо-лимдир, сен бўлдинг оби раҳмат,
Мени сендан ҳеч бир куч этолмагай бегона,
На бир азоб, на улим сололмас энди даҳшат.

Сени деб қанча-қанча орзулардан кечдим воз,
Бошла, янги орзуга, кўнглим ром бўлмас асло.
Вақт етди! Дилда исён тўлқинланар беқиёс!
Бу йулимдан узолмас бўлак ҳеч бир муддао.

Жонга – жон! Шиорим шу! Шу – мақсаднинг аниғи!
Сүзим энди иш билан бўлажакдир муносиб:
Ким денгиздан ўтибди, фарқ бўлса-да қайиғи,
Мақсадга эришмоқлик унга бўлгандир насиб.

Орзум, аввало бошда чарх урардинг лочиндай,
Энди ўзим учаман, дил парвозга орзуманд.
Нафасимдан ўт чақнаб, баҳорий нур сочилгай,
Шу йулда ўлар бўлсам, майли, улай, розиман.

НЕГА УЧОЛМАЙМАН ЮКСАК-ЮКСАККА...

Нега учолмайман юксак-юксакка
 Уша нурга сероб чуққилар сари.
 Тулин ой нурида товланиб якка
 Эркин учиб юрган булут сингари.
 Мен курган эдим-ку ҳарир булутнинг
 Ерда жилғалардан туғилганини.
 Зурға куз илғовчи буғ бўлиб аввал,
 Сунгра сув юзидан узилганини.
 Чуқур жарликлардан аста юксалиб,
 Қийналиб юксакка интилди тинмай,
 Гоҳ кум-кук дарахтлар шохидан ушлаб,
 Гоҳ қирга ёпишди сира тортинмай:
 Гоҳ ён бағирдаги чупон чайласи
 Ёнидан жимгина утди чузилиб,
 Тоққа чиқаётган одамдай кучин
 Оёғига тўплаб, олдга эгилиб.
 Ниҳоят, чуққига чиқиб олди у
 Ва майин жилмайди куз ташлаб ойга.
 Чиройли қиз каби яшнаб турарди,
 Менинг хаёлимдай тулиб чиройга.
 Ким энди кунглига келтира олар
 Жилғадан туғилган булутча шу деб.
 Водий узра қанча машаққат чекиб,
 Гузал бўлганини чуққига етиб.
 Тоғлар, баланд тоғлар, тубсиз жарликлар,
 Нега интиламан сизга шунчалик?

Нега сизни шунча ғамгин севаман,
Сизни сургим келар күзга шунчалик?
Кунглимни банд қилган оқ чуққингизга
Нахот чиқиш менга насиб булмаса.
Нима қилай, йуқдир менинг қанотим,
Нетай, бургут каби парвоз қилмасам.
Энг баланд чуққида шашқатор йиғлаб,
Армон куз ёшларин тукмоққа чанқоқ –
Юрагим турида асраб юрганим,
Обихает дея аталган булоқ –
Күз ёшларин туксам, бушаса қалбим,
Ундан менинг руҳим кутарса исён,
Оғир қайғу билан отланса йулга,
Мангу яшнаб турган чуққиға томон.
Қадам етмайдиган тоғлардай булиб,
Чуққи олислардан ташланар күзга,
Мен фаҳат хаёлда бораман учиб,
Истагим йуқ уша чуққидан узга.
Шунда балки руҳим эркин булутдай
Атрофга боқарди беғубор кулиб,
Юксакда узгариб кетарди қалби
Тоғдан ҳам, ойдан ҳам тиниқ нур олиб.

Буркут. 4. 7. 1901

* * *

Топталган йулда юрмоқ менга куп оғир,
 Подани эслатади бунда одамлар.
 Гул усмас, битмас ҳатто чақир тиканлар,
 Топталган йулда юрмоқ менга куп оғир.
 Гоҳ чақириб, гоҳ имлар олис чуққилар,
 Қирмизи шафақ унда ёнғиндай гузал,
 Уша юксаклик сари бир истак ундар,
 Қистайди уз бурчингга қилгин деб амал,
 Бургут ҳам узига ин қўйишдан ожиз –
 Юксакка қизил байроқ урнатгим келар,
 Шу истагим мени тинч қўймасдан ҳаргиз
 Чулу қирлар ошгин деб безовта қилар.
 Тоғдаги шаршарага қулоқ солиб жим,
 Тубсиз жарликка боқиб тарқаса ғуссам,
 Шошқин жилғалар билан баслашиб бирга,
 Қушиқ айтиб шу тоғлар сукутин бузсам
 Йул бошловчи керакмас байроқдан узга,
 Қалтис йулларда уша суясин фақат.
 Майли, у жар шамоллар йўлимни тусса,
 Майлига, дуч келса ҳам қанча машаққат.
 Ярим йулда қор, бурон жафоси келса,
 Аччиқ қисмат таънаси бўлиб бошимга,
 Армон билан йиқилсам агарда беҳол.
 Мунгли жарангламасин ҳеч бир черковда –
 Аза эълон қилмасин ҳеч бир қўнғироқ,
 Майли, фақат куйласин эркин, шўх шамол,
 Майли, қутурсин бурон уйнаб, айланиб,
 Майли, қор юлдузлари булсин парвона:
 Совуқ лаблари билан устма-уст упиб,
 Меҳр тула кузимни қўйсинлар ёпиб.

ИСТАРДИМКИ...

Истардимки, майли, бир дам тукмай ёш –
Бир лаҳзага қўшиқ бўлиб яралсам.
Шамолларнинг елкасига қўйиб бош,
Шамол бўлиб, садо бўлиб таралсам.

Учаётган қушиғимнинг забтидан
Титроқ тушса юлдузларнинг розига.
Истардимки, мен айлансам дафъатан
Кенгликларнинг, тулқинларнинг созига.

Янграр эди орзуларим ўшанда –
Тушларимда аён бўлган бахт-баҳор
Юлдузларнинг жимиридан равшан-да,
Тулқинларнинг шовқинидан жарангдор.

ФОЖИА

Баҳодир йиқилди жанг қизигида
 Ва сизди беаёв ажал боққанин.
 Қўлин маҳкам босди у ярасига
 Камаярми дея қоним оққани.

Қаср равоғидан боқарди гузал, –
 Баҳодирни жондан севган малаги.
 Кўрди-ю, ёрининг рангин шу маҳал,
 Ҳол сураб юборди чури-малайин.

“Бекам чорламоқда қасрга, жаноб,
 Жангоҳни тарк этинг демоқда тездан,
 Йўқса, бунда булар ҳолингиз хароб –
 Қалъага тез бориб, дам олинг бир дам.

Ярангизни ҳарир шойига ўраб,
 Ҳаётбахш доривор, малҳам сурамиз.
 Минорада оппоқ, юмшоқ тушаклар,
 Ҳаммаси мунтазир, сизга, турамиз”.

«Азизим, раҳмат айт, мендан хонимга,
 Сени юборибди меҳри товланиб.
 Ташаккур ҳабибам, меҳрибонимга,
 Мангу қолар унга кунглим боғланиб.

Агар бир дақиқа ечсам совутим,
 Оқиб тугар эди вужуддан қоним,

Тугарди шу билан ёвга човутим,
Маҳшарга ошиқиб учарди жоним.

Шундай яралар бор еруғ оламда,
Уларга кор этмас ширин сўз, малҳам.
Бундай яраларнинг давоси – тандан
Пулат совутларни ечмаслик бир дам”.

“Тақсирим, бу сўзлар гузал бекамнинг
Гулдайин қалбига етказар озор”,
“Гар бўлса куксида қалби, эркамнинг,
Гул янглиғ титрасин майли, айтгил, бор”.

Кимполуна, 6. 6. 1901

ХАРОБАДАГИ ЁЗУВ

“Шоҳлар шоҳи, қуёш уғлиман,
 Тикладим бу мақбарани ман.
 Йиллар утар, замонлар утар,
 Халқлар мени ёдида тутар.
 Менинг исмим...” шу ерда тамом –
 Учиб кетган ёзувдаги ном.
 Ёзув учган. Тилсиз девор жим.
 Шоҳ исмини билолмас ҳеч ким.
 Ким учирган!
 Ё бирор подшо,
 Асрларнинг қулимикан ё?
 Ҳеч ким билмас...
 Давом этар хат,
 Хаттот қули ишлатиб санъат –
 Подшоҳдаги зўр шавкату шон –
 Таърифини қилади баён.
 Мана, тахтда ултирар подшо,
 Эл қулида зар, гавҳар, мато, –
 Совға элтар шоҳаншоҳига,
 Шоҳ боқмайди элнинг оҳига.
 Оёғига сочилади дур
 Пар қуйнида утирар мағрур.
 Қотил юзи Тутмесга ухшар,
 Қарашлари Рамзес²га ухшар.

² Тутмес, Рамзес – Миср шоҳлари.

Мана қўлин кўтарди ногоҳ,
Маҳрамларнинг сочин тутди шоҳ,
Кўзларида бир дунё қаҳр,
Эл устидан кўтарди шамшир.
Мана, утиб борар саройдан
Ғазабли бир қўл силташ билан
Одамларни осиб боради,
Уликларни босиб боради.
Халқни оғир юмушга йуллар,
Халқни қонли юришга йуллар.
Денгиздаги тўлқин сингари
Оқиб келар одамлар бари,
Кўплар жангда булади қурбон,
Зур қирғинда қолганлар омон
Мисрнинг ут – жазирасида
Оғир ишда берадилар жон.
Шоҳ қулларга юбориб ажал,
Қурмоқ булар ўзига ҳайкал.
Ер қазийди, тош йунади қул,
Тупроқ ташиб, лой қилади ул.
Ғишт қуяди, кўтарар девор,
Иссиқ кунда чекади озор.
Деворларга уйиб солар гул,
Тинмай ишлаб тер тукади қул.
У Мисрнинг зур офтобида
Мангуликка тиклар обида.
Мақбаранинг девори узра
Ўйилган ҳар нақшу ҳар суврат –
Ҳаттоки тош тилга кириб дер,
“Мени қурган миср халқидир!”

Подшо улган беному нишон,
Эсламайди ҳеч ким ҳеч қачон.
Номи тилга олинмас мангу,
Ундан қолган фақат шу ёзув.
Шоҳмас, бериб тошларга сайқал –
Халқ узига тикламиш ҳайкал.

28. 8. 1904

ИЕФАЙ³ ҚИЗИ

Рухсат бер, эй ота, тоғларга кетай,
 Тоғларга сепини ёйибди баҳор,
 Бодомлар гулини сочади еллар,
 Ёмғирдек устимга тукилсин улар,
 Ёшлигим ачиниб йиғласин зор-зор.

Дейдилар, шу тоғдан куринар яққол
 Юртимиз жамоли. Боқай сунгги бор.
 Шу қисқа умримда кургандан кура
 Томоша қилолсам купроқни зора!
 Сунг марта қуёшга туриб яқинроқ
 Алвидо айтайин: “Хайр, эй қувноқ!”

Рухсат бер, эй ота, кетай тоғларга,
 Ёру дўст, қизларни олайн бирга.
 Улимим олдида севганимсимон
 Уларни ҳеч қачон севмадим, инон.
 Кузёшсиз эслаймиз қизлик онини,
 Қушиққа тулдириб тоғ осмонини.

Қизлигим орзусин гулларга бериб,
 Эркини елларга сочиб келаман.
 Ҳаваслар тукилгай гул барги бўлиб,
 Уйларим элларга сочиб келаман.

³ *И е ф а й* – Бани Исроил судьяларида бири. Жангда голиб чиққанида ўз қизини Худо йўлига қурбон этади.

Кел энди, қаҳри тош, шу совуқ тупроқ
 Қўйнига жасадим бера қол тезроқ.
 Тоғларда янграши лозим қўшиғим,
 Ел, қуёш, баҳорга булғай тортиғим.
 Қонимни ер шимар, қайнар қўшиғим...

Рухсат бер, эй ота, тоғларга кетай,
 Қайтмас деб чўчима, қайтаман албат.
 Бу Ширин ҳаётни қандай тарк этай,
 Менда йуқ уни тарк этгудай қудрат.

Қайтаман, амрингга итоат этиб,
 Сунг бошим болтангга бераман тутиб.
 Биламан, ҳаттоки, юз йил яшасам
 Тоғларда видолаш чоғидаги дам –
 Сингари ҳаётим тотли бўлмайди.
 Қўшиғим бунчалик янграб елмайди.
 Шу онни инъом эт, эй жоҳил отам!

Бошига бемаҳал тушган қийноққа
 Мардона дош берсин қизгинам десанг,
 Кузида ёш билан боқмасин тоққа,
 Қуёшга “хайр!” айтсин беалам десанг,
 Лаънатлар ёғмасин ўзимга, Ҳаққа,
 Кишилар шаънига десанг, сен атай
 Рухсат бер, эй ота, тоғларга кетай!

САҲРО НАФАСИ

Чўзиб-чўзиб саҳро олар қайноқ нафас,
Бир нафаски, тоза, эркин ва муқаддас.
Олтинсифат қумлар ётар қилт этмасдан,
Гуё Ҳамсин замонидан қолган қасддан.

Фаллоҳ яшар эркисизликда умрбўйи,
Тақир саҳро ичра унинг ғариб уйи.
Туда-туда турист юрар улка бўйлаб,
Гузал-гузал боғлар ошиб, тарих сўйлаб.

Фаллоҳ кучли! Узгаларга тиклар бино,
Рахларига наҳш ўяди қуйиб бино!
Ана жулдур кийимини уйнаб еллар,
Бироз терин қотирар-у, яна елар.

Қайтиб келар, яна кетар, яна келар...
Саҳро эса оғир-оғир нафас олар!

1910 йил, март. Миср

* * *

Мени сизга ожиз деган ким,
 Ким қисматга атади муте?
 Қалтирарми ёки қулларим,
 Наҳот суниқ овозим ути?

Эшитилган булса унда гар
 Шикоят ё бирор мунгли сас,
 Билинг, куклам унда солар жар,
 У кузакнинг ёмғири эмас.

Гар куз булса...
 Йуқ бошқа илож –
 Кимдир унар, кимлардир сунар:
 Мажнунтол ҳам ёйганича соч
 Олтин кузга монанд кийинар.

Қор курпаси билан ёпганда
 Қиш яланғоч урмонни ночор,
 Гуллар тобут узра ётгандай,
 Қиш узидек оппоқ гул сочар.

Илож қанча, яшаб утаман
 Сукутдаги мавжлардек секин.
 Сув бетидек мен сукутдаман, –
 Денгиз тулқин кутади лекин!

21. 2. 1911 Босфор қошида

ШОНЛИ КУН

Биргина у эмас фидойи ошиқ,
Украина бахтин уйлаган кўплар.
Шоирлар тўқиса жарангли кўшиқ,
Суратда дардини сўйлаган кўплар.

Илғаб унинг қувноқ кулгуларини
Уйин, табассуми эрмакларидан,
Нафис гулчамбарлар тўқилар эди
Содда, аммо улмас эртақларидан.

Биров яхши кўрар унда ўтмишни,
Биров ёшлик излар ҳайратга тулиб,
У эса онани севган боладай,
Юртини севганди биринчи булиб.

Майлига, онаси куримсиз кекса,
Камбағал, ёввойи, бахтсиз булса ҳам
Ва лекин фидойи ўғлига эса
Ҳеч кимса эмасдир ундан муҳтарам.

Онаси қоронғи зулматда ёлғиз,
Чала ўлик булиб алаҳласа ҳам,
Йигит юрагида ловулар севги,
Тузалмас ярадай унга йўқ малҳам.

Дайди дон-жуанлар қилиқларининг
Қанча-қанчасини кўрмади ватан.

Кечга томон бари қайтишар эди
Тонгда қасам ичиб берган аҳдидан.

Унинг тухфасини олиб шошдилар
Дарҳол бошқасига сажда қилмоққа,
Асло ярамайди бундай одамлар
Муҳаббат йулида фидо бўлмоққа.

Биринчи ошиқнинг қалбида ҳамон
Тузалмас ярадай уша муҳаббат,
Дардига бефойда излади дармон,
Аммо ҳеч қилмади унга хиёнат.

Жабру ситамларни енгди мардона,
Фарзандлик меҳрининг кучи, қудрати;
Севги – ўт, юраги – бир оташхона,
Шу утни улим ҳам учиролмади.

1911

АЛЛА

Жонгинам, қўзим,
Ой боқар хушқол,
Кузларингни юм,
Бир зум ором ол,
Кеч бўлди, қўзим!

Тунинг хуш бўлсин,
Кунглинг хуш бўлсин,
Бу кеч курганинг
Ширин туш бўлсин,
Кунглинг хуш бўлсин.

Қайғурмоқ нечун?
Ким билар букун –
Тақдирда не бор?
Балки ёрур кун,
Балки алам, зор –
Ким билар букун.

Кулфатда жаҳон,
Гурбатда замон,
Бутун эл ношод.
Заҳматда ҳар он
Кечади ҳаёт,
Бутун эл ношод.

Бас, эгдик кўп бош,
Бас, тукдик кўп ёш,
Шунча қилдик, бас –

Тақдирга бардош,
Йуқ, энди булмас!

Жонгинам, қўзим,
Ой боқар хушқол.
Кузларнигни юм,
Ухлаб ором ол.

Тин олсин бир зум –
Бу мурғак жонинг,
Ухла, жон қўзим,
Келар давронинг.

УЛКАН БАҲОДИР ҲАҚИДА ЭРТАК

Ҳали гудак эканман
 Тинглаганман бир эртак.
 Бир бор эшитганман-у,
 Ёдимда кечагидак.

Уни қишлоқ боласи
 Қилган эди ҳикоя.
 Шу сабаб эртагимдан
 Излаб ултирманг ғоя.

Содда қилиб сўзлаган,
 Қишлоқ боласига хос,
 Менинг айбим эртакни
 Шеърга солганман, холос.

Биз боғда ултирардик,
 Суҳбат қуриб уша кун.
 Оқшом уфқ кўйнида
 Ут ёқар эди гулгун.

Шамолда тебранарди
 Бошимиз устида нок.
 Не учундир уша кеч
 Кунгиллар эди ғамнок.

Ака-сингиллар каби
 Ултирардик ёнма-ён.
 Дилларда қурқув эди,
 Юракларда ҳаяжон.

Ҳар бир соя бизларга
 Даҳшат соларди бу дам.
 Чўчиб боқардик ҳатто
 Майсалар тебранса ҳам.

Ҳаттоки қари нок ҳам
 Сеҳрли туюларди.
 Шитирлаган япроқлар
 Сузлашгандай буларди.

Баланд-баланд тераклар –
 Гуё бир мақсади бор –
 Бизга қарши турарди
 Сафга тизилиб қатор.

“Булар бари, – дер Лаврин
 (Дустимнинг номидир бу), –
 Уша улкан баҳодир –
 Устида усар мангу.

Бир замонлар бағоят
 Кучли эди баҳодир.
 Ҳар қандай кишанларни
 Пора қилмоққа қодир.

Уни енголмас эди
 Бу дунёда ҳеч бир куч,
 Лекин бир сеҳргарнинг
 Ғазабига келди дуч.

Сеҳргар утга ёқмай,
Сувга чуқтирмай уни.
Улкан паҳлавон сари
Юборди тинч уйқуни.

Уйқу – ором, дейдилар.
Йуқ, бу уйқу бир офат.
Ундан улкан баҳодир
Чекди қанчалар кулфат.

Бир зум тин олай, дея
Ёнбошлади паҳлавон.
Неча асрлар утди,
Ухлаб ётади ҳамон.

Уйқусида неча бор
Уни босди маккор ёв.
Этларин пора қилиб,
Қонин сурди беаёв.

Қул-оёғин душманлар
Банд этдилар кишанга.
Зулукдай ёпишдилар
Ёвузлар мажруҳ танга.

Ҳаттоки юрагига
Қуллари етган замон –
Дард чекиб ётаверди,
Уйғонмади паҳлавон.

Фақат сунгсиз оғриқдан
 Қошларини чимирди –
 Ҳрмонлар, боғлар буйлаб
 Даҳшатли шамол турди.

Баъзан оғриқ зур келиб
 Қимирлаб қуйса хийла,
 Титроқ босар зур танни
 Бошланарди зилзила.

“Биз сендан қурқмаймиз” деб
 Ёвузлар қувонади.
 Аммо улкам – баҳодир –
 Тез кунда уйғонади.

Қузғолади урнидан,
 Янчади душманларни.
 Парча-парча қилади
 Зарб билан кишанларни.

Унга азоб берганлар
 Кулга айланар шу он...”
 Бола жим булди. Дедим
 Юрагимда ҳаяжон:

“Қачон уйғонади у?”
 “Аниқ айтмоқлик маҳол.
 Балки бир йил, балки кўп,
 Лекин юз берар бу ҳол”.

Шу пайт шамол қузғалиб
Дарахтларни силкитди.
Қурқиб кетган қушлардек
Уй-уйга қочиб кетдик.

Эй, менинг она юртим,
Эй, севикли диёрим,
Шу эртак ёдга келар
Сени эсласам доим.

БИР СЎЗ

Юртимизга учта мусофир –
Келган эди. Улар йуқ ҳозир.

Бири дардманд эди, нозикроқ,
Вафот қилди келган куниёқ.

Алаҳларди. Тотимади туз,
Лабида қор, манглайида муз –

Азоб ичра шурлик берди жон,
Бири кетди – билмадик қаён –

Ватанига балки йул олди...
Учинчиси шу ерда қолди.

Утирарди уйида ёлғиз,
Тез-тез йуқлаб турар эдик биз.

“Утиринг” деб таклиф қиларди,
(Бизнинг тилни бир оз биларди).

Утирардик, чой берар эди,
Ут ёнидан жой берар эди.

Берар эди не сурсак тездан,
Аямасди борини биздан.

У китобга, биз унга қараб
Утирардик узоқ жим – бегап.

Утирардик зериккунча то,
Қолдирмасди тунашга аммо.

Сурар эди энди кетмоқни,
Курсатарди битта бармоқни.

Курсатарди ва турарди тек,
Қолай дея ёлғиз – бармоқдек.

Қолдирмасак шунда ҳам якка,
Ҳайдар эди бизни йулакка.

Урмас эди – ҳайдарди фақат,
Асаблари қайнаб баъзи вақт.

Бақирарди ер тепиб, аммо
Урмас эди бизларни асло.

Биз билмасдик бунинг сабабин
Нечун, кимга сочар ғазабин.

Жинни десак жинни эмас у,
(Жинни китоб уқимайди-ку!)

У куп нарса биларди, ҳатто –
Қайдан-қайга оқади дарё.

Қайси дардга қандай даво бор
Уларми ё қоларми бемор...

Донишмандга ўхшар сузидан,
Бир кун сурдик унинг узидан:

Оқилмисан деб, ё тентакми,
Ватанингда ҳамма сендакми?

Аста кулиб қўйди жавобан,
Лекин ожиз эди жавобдан.

Фикрин тулиқ баён этгали
Тилимизни билмасди ҳали.

Кунлар утиб ўрганди кам-кам,
Баъзан айтар эди қўшиқ ҳам.

Куп нарсани ўрганди, фақат
Қилолмасди совуққа тоқат.

Изғириндан қўрқарди жуда,
Утирарди купинча уйда.

Лекин шимол ёғдусин ҳар дам
Кузатарди совуқ бўлса ҳам.

Ёқар эди унга бу ёғду,
У томонда бўлмас экан бу.

Улкасида қишда ҳам ҳатто
Қуёш кукдан сочаркан зиё.

Усар экан унинг юртида
Биз билмаган турли хил гиё.

Куп нарсалар булар экан-у,
Бизга сўзлаб беролмасди у.

Тушунувчи одам йуқ эди,
Бизда шундай суз ҳам йуқ эди.

Бизга боқиб ўйчан нигоҳи,
Уз тилида сузларди гоҳи.

Баъзиларин сақларди ёдим,
Унутибман, эҳ қариб қолдим.

У пайтлари ёш эдим, уктам,
Йигит эди навқирон у ҳам.

Ёш эди-ю, қуйганди соқол,
Касал булгач, худди қари чол –

Белигача усиб тушди у,
Кенг куксини тусиб тушди у.

Бетоблигим боиси, дерди,
Маскан этдим бегона ерни.

Еб-ичарди, кун сайин бироқ,
Сунар эди худди шамчироқ.

Авваллари кун чумиб уйга,
Киритмасди бизларни уйга.

Зериктириб ёлғизлик уни,
Ўзи кириб келди бир куни.

Неларнидир сўйлади бизга,
Ўз тилида куйлади бизга

Хонамизни куйга тўлдириб.
Тушунмасдик. Тинглаб утириб –

Кўзимизни тортибди уйқу.
Бир вақт курсак ҳамон шунда у

Утирарди, юм-юм йиғларди,
Не учундир бағрин тиғларди.

– Ким кунглингни оғритди сенинг?
– Ранжитмади, йуқ ҳеч ким мени –

Шундай дея кўзғалди аста,
Бизникига келмади қайта.

Бизлар бориб куриб турардик,
Аҳволини суриб турардик.

Ташрифимиз келмасди малол,
Бизни қабул қиларди хушҳол...

Гоҳи йиғлаб, гоҳи куларди,
Бизга недир айтмоқ буларди.

– Айтсам эди бу сузни кунгил –
Ёришарди, тортарди енгил.

У ҳанчалар табаррук менга,
Агар уни берсалар менга,

Шифо топиб бир умр дардим,
Яшарардим, бардам булардим.

Биз сурадик – у балки гиёҳ
Балки емиш, балки кийим ё

Бирор қушми, ё бирор ҳайвон,
“Йуқ” дер эди бош чайқаб, ҳайрон

Яна дедик: ё отанг, онанг,
Аканг, синглинг, бирор ҳамхонанг

Булмоғини истайсанми ё
Курсанг дардинг топарми шифо?

Сен айтмоқчи бўлган суз шудир,
Бош чайқайди мусофир, “йуқ” дер.

Куймасларми ихтиёрига,
Кетолмасми уз диёрига?

Истаганин қилолмасми у?
– Нечун унга дунё қоронғу?

– Сураш керак унинг узидан, –
Деди отам. Унинг сузидан –

Хурсанд булиб кетди мусофир,
Гапин давом этди мусофир:

– Гар одамга толе булиб ёр.
Не истаса булса ихтиёр,

Тура олса хоҳлаганида,
Юра олса хоҳлаганида.

Хуллас, ҳар не қила олса у,
Сизда қандай аталади бу?

– “Юрмоқ”, “турмоқ”, “ишламоқ”, “чопмоқ”...
(Қандай қийин бу сузни топмоқ!)

Маъюс боқди бизга бир жуфт кўз:
“Сизнинг тилда йуқ экан бу суз.

Аммо булсин бу сизга аён,
Сиз эшитинг, мен қилай баён”.

Сўзин тинглаб жим ўтирдик биз,
Зерикканмиз гарчи ҳаммамиз.

Ахир касал эди у одам...
– Мен истардим ҳар нарсадан ҳам,

Юра олсам қайда хоҳласам,
Тура олсам қайда хоҳласам.

– Қизик, – дедик, кулдик, – эй одам,
Йулларингни тусарди ким ҳам?

Бороласан истаган ёққа,
Балиқ тутмоқ учун қирғоққа,

Урмонга ҳам бора оласан,
Совуқ бўлса уйда қоласан...

Чой қуясан, ўқийсан китоб,
Уз уйингда гуёки жаноб.

Ҳеч ким сени ғазабга олмас,
Ҳеч нарсангни тортиб ололмас,

Нима боис, айт, бу зорингга,
Ким қуймайди ихтиёрингга?

Бизми?

– Йўқ, сиз эмас, албатта.

– Тойонми? (У бу ерда катта.)

Ҳали-бери келмас биз томон
У келгунча сен ўзингга хон.

Не хоҳласанг қилавер-да, биз –
Сени унга айтиб бермаймиз.

– Тушунмайсиз, нетай, – дерди у,
Мен қайга ҳам кетай, – дерди у.

Йул бермаслар кетмоққа. Мана –
Менда йуқдир... уша сўз яна, –

Деб мусофир чуқур тин олди,
Сўнгра узоқ жим бўлиб қолди.

Шундан буён утди куп замон,
Аммо у кеч ёдимда ҳамон.

Ҳамон била олмайман, нечун
У дарғазаб эди ўша тун?

Гоҳи йиғлаб, гоҳи куларди,
Бизга недир айтмоқ буларди.

Кипригига илинмай уйку,
Уша сўзни излар эди у.

Ахир сўзлар куп-ку, дунёда,
Қилай деса фикрин ифода –

Топсин эди бошқа сузларни,
Йуқ, у фақат шуни изларди,

Айта олмай сузин у одам
Бир кун утди ёруғ дунёдан.

Улар экан бошида турдим,
Уша оқшом бемордан сурдим:

– Суйла, дардкаш булмоғинг нечун,
Шундай ёшда сўлмоғинг нечун?

Ё бировдан касал юқтирдинг?
Бизнинг юртни куп совуқ дердинг,

Ёки аёз енгдими сани,
Ёки очлик, суйлагин қани?

– Сабаб сизга сузлаганим у,
Умрим бериб излаганим у.

Уша эди менга сув, ҳаво,
Уша эрди дардимга даво.

Уша эди томиримда қон,
Уша эди юрагимда жон.

Унинг номи йуқ экан бунда,
Улмоғимнинг боиси шунда.

Шундай дея бу кеч сунгги бор
Украб-украб йиғлади бемор.

Шунда мен ҳам йиғладим бирга,
Мен ҳам бағрим тиғладим бирга.

Шундан буён утди куп замон,
У мусофир ёдимда ҳамон.

Ёдимдадир уша зангоркуз,
Хаёлимда у излаган суз.

У қандайин нодир суз эди?
Нималарга қодир суз эди?

Бирор хислат бормиди унда?
Бир муъжиза ёрмиди унга?

Унда сеҳр бор экан, агар
Улар булса усиз одамлар.

УМИД

На толе, на хурлик бермади ҳаёт,
Фақат умид билан яшайман, ҳайҳот.

Гузал Украинам эрк олса яна,
Азиз шурлик халқим қилса тантана.

Мовий Днепрга туймайин боқсам,
Ўлсам ҳам мавжида солланиб оқсам.

Чуллар, кўрғонларда кезсам сунгги бор,
Оловли йилларга бир дам булсам ёр.

На толе, на хурлик бермади ҳаёт,
Танҳо умид қолди мен-ла умрбод.

ГОҶ ШУНДАЙ

Гоҳ шундай: бир ишга тутинган замон,
 Ё тамом қилдимми бошлаган ишим,
 Нечундир нақ кузнинг булутисимон
 Ғусса дилга чукиб, кемиради жим.

Уйласам халқимнинг тортган азобин,
 Бутун вужудимни ураб олар муз.
 Дилни чангаллайди шубҳа гирдоби:
 Наҳот мен яшайман бефойда, беиз?

Бу ҳасратли қисмат, оғир аламга
 Ноёб кишилар ҳам беролдими тоб?
 Мен кимман, ким? – дейман тулиб ғазабга,
 Лекин шу он зимдан тинглайман хитоб:

Балки, бирор шеърим ё бирор қушиқ,
 Бирор дил дардига булади малҳам?
 Куйларим қалбдаги утдан югурик,
 Чуғ ташлай олади суник дилга ҳам.

Ортиқча бўлмасмиз биз қушиқ икков,
 Шояд, меҳнатимдан наф олса инсон...
 Шубҳа-ҳасратларим тарқалиб, дарров,
 Меҳнат кучоғига кираман шодон.

УТГАН БАҲОР

Баҳор эди, чақноқ, сахий ва латиф,
Нур торида уйнаб, гул сочи чексиз.
Нақ минг қанотлидай учди айланиб,
Сайроқ эркин қушлар келди изма-из.

Ҳаммага жон кирди, ҳар ёнда оҳанг,
Яшил овоз қучди ерни бирпасда.
Ҳар нарса куйлайди, ҳар не сержаранг,
Фақат мен ётаман хонамда хаста.

Уйладим: ҳаммага баҳор бўлди ёр,
Тухфа олиб келди ҳар кимга атаб.
Ёлғиз менигина унутди баҳор,
Ё тухфа топмади, ё қолди тугаб.

Йуқ, йуқ, унутмади! Ойнадан, ана,
Олма бутоқлари киришди гулда.
Зилол япроқларда шодлик, тантана,
Оппоқ гуллар ёнар беғубор нурда.

Тор хонамга ўзин уриб кирди ел,
Нақ баҳор ҳурлиги ва баҳорги куй.
Урмон шовуллашин кутариб енгил,
Қуш наъмаси кирди, кенгайгандай уй –

Мени баҳор қучди. Юрак сира ҳам,
Бу турфа тухфани унута олмас.
Деразам ортида яшнаган куклам –
Сингари баҳор ҳам бир умр қайтмас.

ҚУЮҚЛАШДИ ҒАМ

Худди нам булутдай қуюқлашди ғам,
 Ғуссам яллиғланиб ёйилди уйга.
 Яшин теккан каби қалбимга шу дам,
 Ёшларим тўкилди ухшаб ёмғирга.

Бошимда ўкирган шу ғусса – бурон,
 На-да синдиrolди, на букди қаддим,
 Нақ булут остидан чиққан пок осмон –
 Сингари чехрада оламга боқдим.

Қалбимда янгради қудратли қушиқ,
 Томирда югурди баҳордай ҳаёт.
 Уни қаҳратон қиш музлатгани йуқ,
 Оғир туман унга қолаверди ёт.

Тузита олмади дарбадар шамол,
 Селлар оқизмади тўлқинга олиб.
 Мен қарши чиқаман буронга танҳо,
 Чиқмоқчи буламан курашда ғолиб!

ҲАМИША УЙЛАЙМАН

Ҳамиша уйлайман, учаман сенга,
Эй қора ғуссалар ғамли ватани!
Сен ҳақингда уйлаш тасалли менга,
Қалбимни қиймалар соғинч, ғам дарди.

Не ғусса доғларин кўрмади бу кўз,
Ғамларнинг баридан сеники оғир.
Йиғласам, кўзёшим булади денгиз,
Ва лекин заифлик номусдир охир!

Оҳ, оз тукилдими тупроққа кўзёш,
Жаҳоннинг ярмини эта олур ғарқ.
Бас энди! Қонга ҳам қонмаган бу оч –
Дунёда кўзёши тўкмоқдан не наф?

УКРАИНА

Нозик дея, ким айтди мани, –
Қисмат билан курашмади деб?
Наҳот титрар қулларим, таним,
Товушим ҳам наҳотки заиф?
Гарчи унда бордир гоҳида
Шикоят ва тулқинли нафас.
Бу бир тошқин – баҳор чоғида,
Зерикарли куз ёмғиримас.
Куз булса ҳам...
йуқдир зарари.
Кимдир яшнар, ким эса сулар.
Ҳовуз буйи толларнинг бари
Сунгги дамда шафақранг булар.
Урмонларни этиб шип-шийдам,
Кафан билан ёпганида қиш.
Гуллар қабри узра ўзи ҳам,
Рангдор барглар сочар бояқиш.
Нима бўпти, яшайман гўё –
Сукунатга ғарқ булган денгиз –
Сув юзаси гарчи тинч, аммо
Яқинлашар тулқинлар бу кез.

МАҒОРАЛАРДА

(Муҳтарам дустим
А. Крамскийга бағишланади)

*Рим яқинидаги мағоралар. Ингичка мум шам-
лар ва мойчироқлар билан хирагина ёритилган
еростидаги масканда христианлар жамоаси ту-
планган. Епископ қироатни тугатади. Тингловчи
эркак ва аёллар юзларида илоҳий ифода билан бе-
озор сукут сақлаб турибдилар.*

Е п и с к о п

Шарафлайлик, биродарлар, ҳазрат Исони,
Хариклейнинг жабрдийда инисини у
Ноил этди Парвардигор марҳаматига.

Х о р

Гуноҳларга тулиб ётган ер азобидан,
Кишанлардан ҳаммамизни халос этгувчи
Ва Худонинг дийдорига бизни элтгувчи
Пайғамбарга шараф бўлсин, шараф Исога!

Д ь я к о н

Омин!

Е п и с к о п

Мажусийлар қули эди биродаримиз,
Энди эса Тангримизга мутедир фақат!

Н е о ф и т қ у л⁴

Муте дейсан? Бу дунёда тобе бандалар
Қуллигича қолса наҳот самовотда ҳам?
Қул ва хожа йуқ дердинг-ку у ёқда ахир?

Е п и с к о п

Ҳақ гап!
Тенгдир барча банда Тангри қошида!

Н е о ф и т қ у л

Қуллар ҳамми?

Е п и с к о п

Ҳазрат Исо уқгириб айтган:
Уқбатим оғир эмас, аччиқмас зулмим.

Н е о ф и т қ у л

(Бироз уйланиб)

Ақлим етмас рости, менинг бундай гапларга!..

Х р и с т и а н қ у л а ё л

*(Тусатдан жунбушга кириб, каромат қила бош-
лайди)*

Аллақачон болта турар дарахт қошида!
Ваҳий келди: – “Дарахтни мен ҳозир майдалаб,
Алангага айлантиргум!” Келсанг-чи, Исо!
Бошоқ олиб пишиб турар ўзинг эккан дон,
Ўроқчини кутмакда у... Келсанг-чи, тезроқ!
Роҳила ҳам инграмоқда, болалари йуқ.

⁴ Н е о ф и т – бирор диний мазҳабни янги қабул қилган киши.

(Бетартиб нутқ асабий алжирашга айланади. Баъзи аёллар йиғи-сиғи қилишга тушиб кетадилар, узини тутолмаган айрим эркаклар ҳам йиғлаб тиловат бошлайдилар)

Е п и с к о п

(Қаттиқ, таҳдидкор овоз билан)

Йўқол, иблис! Сенинг ҳукминг утмас бу ерда!

(Зикр тушаётган кароматчи аёлнинг қошига келади ва унинг бошини силайди)

Ёвуз руҳнинг кутқусидан фақат ибодат,
Фақат тоат халос этар сени, эй синглим.

(Кароматчи аёл сал узига келади ва ёнидаги аёлларнинг қулига беҳол суянади)

Х р и с т и а н а ё л

(Кароматчини суяб турган аёллардан бири, заиф овоз билан)

Узинг асра! Кеча унинг болаларини
Коринфлик бир грекка сотди хўжайин!

Е п и с к о п

Бас қил дейман, улуғ ҳазрат угит берган-ку:
Йиғинларда заифалар сукут қилсин деб.

(Кароматчи аёлни олиб чиқадилар. Сукунат)

Н е о ф и т қ у л

(Ҳаяжондан қалтираган, аммо важоҳатли, дадил овоз билан)

Маъзур тутгин, аммо сира тушунолмаман,
Қандай қилиб аччиқ булмас азият чекиш,
Қандай қилиб оғир булмас ахир уқубат.

Е п и с к о п

Иним, менга қулоқ солгин, ихлос билан гар
Буйин эгсанг бандаликнинг азиятига
Руҳинг топгай ажойиб бир ҳузур, ҳаловат.
Ихлос билан хочга агар қул югуртирсанг,
Оғир булмас асло у ҳам.

Н е о ф и т қ у л

Кимга ҳам зарур
Азиятга ўзни урмоқ ихтиёр билан.
Эркисизлик-ку қийнаётир шундайича ҳам,
Кимга зарур хоч кўтармоқ яна бекорга?
Мутеликнинг юкларидан сабримиз битган.
Мен черковга азоб ва хоч ахтариб эмас
Умид билан озодликни истаб келганман.

Е п и с к о п

Озодликка эришгайсан шубҳасиз, иним,
Бош эгсанг бас дину имон азиятига.
Фоний дунё уқубати ила йул босиб
Етишгайсан у мангулик, олий даргоҳга!

Биз Тангрининг муҳиблари – ҳаммамиз тенгмиз,
 Паноҳимиз ва отамиз ёлғиз Худодир.
 Яратгандан тонмоқ ёки унинг қошида
 Такаббурлик қилмоқ фақат иблисларга хос!

Н е о ф и т қ у л

Тақсир, қулда такаббурлик қаёқдан бўлсин!
 Майли, дейлик паноҳимиз ёлғиз Худодир.
 Лекин айтинг, у даргоҳга қачон етгаймиз.
 Биров уни ерда дейди, биров осмонда...

Е п и с к о п

Иккиси ҳам ҳақ албатта.

Н е о ф и т қ у л

Хуш, ундай бўлса,
 Ердагиси қаёқда у? Қайда у хилқат?

Е п и с к о п

Шу ерда у!

Н е о ф и т қ у л

Шу Римда-я?

Е п и с к о п

Бизнинг черковда!

Н е о ф и т қ у л

Яъни демак, шу ғорларда?

Епископ

Шак келтирма, анов-манов жойдами деб у,
Тангри бизнинг дилимизда, демак, ҳар қайда.

Неофит қул

Қачон унга иқроор бўлар барча бандалар?

Епископ

Ҳазрат Исо иккинчи бор ерга қайтганда!

Неофит қул

(маъюс)

Бир оғайним айтгандики, ҳазрати Исо
Қайтгунича утади деб минг йиллар, балки.

Епископ

Сен бидъатга берилгансан, илло биз унинг
Вақт-соатин билолмаймиз.

Неофит қул

(қувнаб)

Демак, уша кун
Бошланиши мумкин экан ҳар қандай дамда!

Епископ

Мумкин, бешак.

(Неофит қул уйга толади ва яна маъюслашади)

Нималарни уйлаб қолдинг, хуш?

Н е о ф и т қ у л

Биз хилқати олийдамиз сенинг сўзингча.
Ундай бўлса орамизда нега қуллар бор
Ва мансабдор руҳонийлар, ҳуқуқсизлар бор?

*(Атрофга куз югуртиради, баъзилар кузларини
олиб қочадилар)*

Х р и с т и а н з о д а г о н

(бироз олдинроққа чиқиб)

Сенинг руҳинг ташвиш чекар бекордан-бекор,
Мен – зодагон, у эса қул.

(Кекса одамни курсатади)

Фарқимиз фоний,
Аслида-чи, баравармиз Тангри қошида.

Н е о ф и т қ у л

(кекса қулга)

Сен юзаки қараганда қулсан, шундайми?

К е к с а қ у л

Йуқ, ҳазратга фақатгина қурққанимданмас,
Азбаройи содиқликдан хизмат қиламан.
Парвардигор иродаси буюрган буни.

Н е о ф и т қ у л

Модомики, тенг экансиз иккалангиз ҳам
Нега фақат сен тобесан, нега у эмас?

К е к с а қ у л

Худойимнинг иродаси буйича, иним,
Мен қул булиб туғилганман, у бўлса – хожа!

Н е о ф и т қ у л

Демак, олий хилқатда ҳам қул ва хожа бор?!

(Кекса қул жим қолади)

З о д а г о н

Бу ерда у қул эмас ҳеч, мен ҳозир унинг
Оёғини ювмоқликка тайёрман, чунки
Баб-баравар сажда қилдик баравар туриб,
Бир дастурхон атрофида таомил қилдик.

Н е о ф и т қ у л

(кекса қулга)

Уйда ҳамми?

К е к с а қ у л

Йўқ, у ерда жоизмас.

Н е о ф и т қ у л

Нечук?

К е к с а қ у л

Мумкин эмас... Мумкин эмас...

Е п и с к о п

(Неофит қулга)

Мумингина бир бандани чалғитма бунча,
Бундайларга Парвардигор марҳамат қилгай.
Шукур қилиб яшаса ким – бахтлидир уша,
Хожами у ёки қулми – барибир булгай.

Н е о ф и т қ у л

Йуқ, тақсирим, йуқ тақсирим, барибир эмас.
Кеча менинг бегуноҳдан-бегуноҳ болам
Қорни очиб йиғлаганин бир курсанг эди,
Базми жамшид хизматида булиб онаси
Бирров келиб эмизишга вақт тополмади
Бола шурлик тоби қочиб чузилиб қолди,
Ҳатто кузёш туколмайди шурлик онаси.
Чунки ҳазрат соҳибжамол қул аёлларнинг
Йиғлашини ёқтирмайди сира-сира ҳам.

Е п и с к о п

Боланг ҳатто улганда ҳам йиғлаш яхшимас,
Ахир уни самовотда олий бахт кутар.

Н е о ф и т қ у л

Ҳазратимнинг уз боласи қазо қилса-чи?
У ҳам олий мартабага эришса керак?

Е п и с к о п

(бироз хумрайиб)

Бегуноҳлар баравардир Тангри қошида.

Н е о ф и т қ у л

(қовоғини солиб)

Икки бора бахт кураркан ҳазрат фарзанди,
Бири ерда, иккинчиси яна самода.

К е к с а қ у л

Фиғон чекма, биродарим, қаддингни букма,
Бунчалик ҳам тил теккизма табаррук зотга
Хўжайининг мажусийдир, насроний булса
Оёқости қилмас эди сени бу қадар,
Гар имонинг бутун булса, аёлингга ҳам,
Узингга ҳам заҳмат етмас, ҳамма гап шунда.

Н е о ф и т қ у л

Бас қил, ҳой чол, қовурмагин мени гап билан,
Ҳа, кечир, сен беҳабарсан менинг дардимдан.
Айтай десам, номус қўймас, ҳа, қул одамга
Номус нечун? Айтсам айтай... сен имон дейсан.
Қани айт-чи, уша имон қаёқдан булсин –
Кечалари уз хотиним – шаръий хотиним
Хизматидан қайтиб келса бадмаст, беҳаё?
Зулфларига ақиқдайин чечаклар тақиб
Кириб келар. Менинг ғариб кулбамда эса
Оташинроқ товланади уша чечаклар.

Уша ердан кийиб келган либосларини
 Жулдур билан алмашишга ҳовлиқади у,
 Чунки либос ифлос булар менинг кулбамда.
 Кечалари йиғлайди у нафс ва ҳирс қийнаб,
 У чидолмас, яшаёлмас нафсин қондирмай.
 У йиғлайди, калтаклайман шунинг-чун уни,
 У баттарроқ булишини билсам ҳам, атай.

З о д а г о н

Хотинингни тарғиб қилгин имонга, динга,
 Ҳирси қузғаб қузёш қилмас ушанда фақат.

Н е о ф и т қ у л

Тингланг, тақсир, ё сизнингча, тингланг, биродар,
 Хотинимни узга динга ўтказмоқ нечун?
 Бу ерда у имон тилаб қузёш қилгандан
 Гузал кийим ва нафс дея йиғласин, майли.
 Гуноҳ-савоб нималигин билганида ҳам
 Барибир у пок булолмас! Билмагани соз!

Е п и с к о п

Мажбуран ким гуноҳ қилса – имонсиз булмас,

Н е о ф и т қ у л

Биз қуллармиз, биз билмаймиз, қилган ишимиз
 Мажбурийми ё хоҳишми, гуноҳми, савоб.
 Қалбимизда қолар фақат алам излари,
 Тилим бормас айтмоқликка, уз болам кимдан?
 Менданми ё хужайиндан? Билолмасман ҳеч.
 Мен болани ҳам севаман, ҳам кўролмайман...

К е к с а а ё л

Куролмаслик гуноҳ эрур, гудакда не айб.

(Епископга назар ташлаб, жим қолади)

Е п и с к о п

Доно гаплйр чиқар баъзан аёллардан ҳам.

(Дьякон аёлнинг қулоғига юпунгина кийинган сулгин ёш аёл нималарнидир шивирлайди)

Д ь я к о н а ё л

(Епископга)

Изн беринг икки оғиз суз демоқликка.

Е п и с к о п

Сузла, фақат қисқа булсин.

Д ь я к о н а ё л

Манов ҳамшира

Холис хизмат қилсам дейди биродарига.

(Неофит қулни курсатади).

Е п и с к о п

Қандай хизмат?

Д ь я к о н а ё л

Яъни унинг уша хотини

Хужайиннинг юмушига кетган пайтларда

Боласини ҳеч тортинмай қолдирсин эмиш,
Эмизармиш, юпатармиш кечами, кундуз.

Е п и с к о п

(Ёш аёлга)

Худойимнинг олдида бу савоб иш, қизим,

(Ёш аёл бош эгиб қўяди)

Д ь я к о н а ё л

Аёлингга айт, болани Кичик Жомега
Деодатнинг хужрасига келтириб берсин.
Унга энди Анцилодея ўзи қарайди,
Норастанинг боқимидан кўнгли туқ бўлсин.

А н ц и л о д е я

(Ёш аёл майин овоз билан Неофит қўлга)

Рад қилмассан?!

Н е о ф и т қ у л

Қуллуқ, сингил.

З о д а г о н

Мен ҳам майлига,
Сал эскироқ бўлса ҳамки кийим бераман,
Модомики хужайининг қарамас экан.

Н е о ф и т қ у л

(ўзини тутиб)

Қуллуқ, ҳазрат.

Епископ

(гапни тузатган булиб)

Ҳазрат эмас, биродар дегин.

Неофит қул

Хуп, биродар!

Савдогар христиан

Айтишингча, тозаликни севар хотининг,
Уйинг эса ифлос экан, шунинг-чун сенга
Совун берай бепул, текин, ҳа, хужайининг
Совунни ҳам аяр экан.

Неофит қул

(масхараомуз)

Қуллуқ сизга ҳам.

Дьякон

Эҳтимол, гоҳ қорнинг туйиб овқат емассан,
Мажусийлар қулларига қарамас унча.
Садақага ош тортамыз, бозор кунлари
Келиб тургин. Қорнинг тўяр, кунглинг ҳам усар.
Ҳурматинг ҳам маросимда жойида булгай.
Менинг исмим Агатофель, мойчиман узим,
Ҳовлимни ҳам ҳамма билар, топиб оласан.
Мажусийлар эса менинг ҳақимда доим
“Текин томоқ кисмаларга ош-нон бергувчи
Эси паст бой” деб айтарлар. Вайсайди улар.

Н е о ф и т қ у л

(Дьяконга жавоб қилмайди, бошини чангаллаганича бирмунча вақт тек туриб қолади)

Кургулик деб айтса булар мана бу ҳолни!
 Тиланчи чол булиб қолдим ёшлигимданоқ,
 Кимни қарғай? Кимга лаънат уқийин ахир?
 Ноилождан қарзи учун мени пуллаган
 Отамними лаънатлайин? Харидорними?
 Ё булмаса ушбу бадбахт, қора дунёга
 Шурпешана булиб келган онни қарғайми?

Е п и с к о п

Ношукурлик қилма бунча, узингни босгин,
 Берилмагин куп ҳам иблис васвасасига.
 Мадад берай деса сенга биродарларинг
 Шаккоклигу ношукурлик қилмоқлик нега?

Н е о ф и т қ у л

Шу мададми? Юрагимни эзиб юборди!
 Бир қара-чи сен мана бу бемор аёлга.

(Анцилодеяни курсатади)

Арвоҳ дейсан! Хотиним-чи, менинг хотиним
 Ёш ҳам соғлом. Фақатгина болам қаровсиз.
 То хотиним сархушликда даврон суларкан
 Болам учун узгалардан, бечоралардан
 Нон сўрайми? Жой сўрайми? Шу диёнатми?
 Яланғочдан кийим сўраш, очдан нон сўраш –
 Шу савобми? Яна мени ношукур дейсан...

Д Ъ Я К О Н

Садақани бой ҳам берар, камбағаллар ҳам.

Н е о ф и т қ у л

Ҳа, дарвоқе, унутибман, дуқондор оғам
 Бепул совун бермоқчийди олишим керак.
 Ахир Тангри висолига етганимиз дам
 Биз қулларнинг жулдур, кир-чир кийимларимиз
 Бой-бадавлат иниларни хижолат этмас.
 Ҳа, бундан ҳам зарурроғи, бозор кунлари
 Қорнимизни туйғизгани ошга борганда
 Кир чопонни тоза жойга қўймоқ яхшимас.

(Зодагонга)

Совун учун ташаккур айт сен ҳам у зотга,
 Чунки сенинг ҳузурингга борганим чоғлар
 Оёқларим тоза бўлгай, жирканмассан, ҳа,
 Христиан одатича, оёқларимни
 Зодагоннинг ўзи ахир ювмоғи керак.

*(Зодагон ғазабланади, лекин билдирмайди, фақат
 епископга қараб қўяди.)*

Е п и с к о п

(секин, бироқ шиддатли овоз билан)

Юрагингга кириб олган қандай ёвуз рух,
 Нега ахир бу қадарли паст сузлар билан
 Ерга уриб қоралайсан қардошларингни?
 Улар сенга нима қилди? Нима қасдинг бор?

Н е о ф и т қ у л

Аламимдан, ноилождан дод солмоқдаман.
 Мен қул эдим, эрксиз эдим, тутқун бандайдим,
 Энди бўлса тиланчи ҳам қилмоқчисизлар.
 Истайсизки, энди ўзим ихтиёр билан
 Шафқат сураб, мадад тилаб қул узатайин.
 Истайсизки, ширин бўлсин ўша азият,
 Истайсизки, енгил бўлсин уша уқубат.
 Истайсизки, лаққа тушсам гапларингизга
 Енгил бўлиб қолар гуё менинг аҳволим.

Е п и с к о п

Биз сен билан суҳбатлашдик холис, самимий,
 Худованднинг каломини солдик уртага.

Н е о ф и т қ у л

Мен бўлсам-чи, ишонмаймам гапларингизга.
 Мадад бериш ниятингиз бўлсайди чиндан
 Меҳроб узра турган манов олтин ва кумуш
 Ҳисобига этардингиз қулларни озод.

(Зодагонга)

Сен бўлсанг-чи, рухсат берсанг бўлгани эди,
 Бир амаллаб топар эдик нон-ошимизни.

Е п и с к о п

Биз киммизки, узгартирсак Тангри ҳукмини.
 Ким қул, ким ҳур – тайин этиш бизларнинг ишмас,

“Фақатгина томоқ билан яшамас инсон,
Унга яна Парвардигор каломи зарур”.
Хуш, не дейсан?

Н е о ф и т қ у л

Бу ҳали оз, унга яна ҳурлик ҳам керак.
Усиз умр – умр эмас, ғурбатдир холос.
Шунинг учун ғам ҳасратим беҳад улуғдир.
Сиз умримнинг эвазига кийим-бош, овқат
Ва қандайдир каломларни ваъда қиласиз.

Е п и с к о п

Барча калом бир хил эмас, Тангри каломи
Одамларнинг мададидан кура халоскор.

Н е о ф и т қ у л

“Сабр қилу буйнингни эг” – уша сўзларми?
Наҳот шулар озод қилса инсонлар руҳин.
Наҳотки шу сўзлар учун мумин бандалар
Ҳайвонларга ем булади, қатлга борар?

Е п и с к о п

Одамларни азиятга жалб этган сўзни
Инсон тили этолмайди асло ифода.

Н е о ф и т қ у л

У қандай сўз?

Е п и с к о п

Тангри сузи!
 Ҳар бир нарсанинг,
 Тирикликнинг ибтидо-ю, интиҳоси у.
 Бу оламда Худо битта – қодири ғаффор!
 Мажусийлар Худо дея сизинган зотлар –
 Иблислардир ё куп борса маккор малаклар.
 Биз уларнинг йуруғига қулоқ солмаймиз,
 Қутқуларин тингламаймиз, шу боисдан ҳам
 Тинчлик бермас улар бизга...

Н е о ф и т қ у л

(епископ сузларига қувлик билан қушимча қилади)

“Шунинг учун ҳам
 Кураш олиб боргин бандам, зулматга қарши.”
 Шундоқмиди Парвардигор угити, ҳазрат.

Е п и с к о п

Бу гапларга яна битта илова керак:
 Буйин эгиб, сабр билан курашгаймиз биз.

Н е о ф и т қ у л

(заиф овозда)

Ҳеч нарсага тушунолмай қолдим мен яна.
 Буйин эгиб курашгаймиз... Бовар қилмайман.

Е п и с к о п

Бандалармас, руҳлар билан курашгаймиз биз.
 Хоқонларни, подшоларни эътироф этиб,
 Ҳурматларин уз жойига қуямиз сузсиз.
 Фақат маккор малакларга иқрор эмасмиз.
 Биз уларга бош эгмаймиз, руйхуш бермаймиз.

Н е о ф и т қ у л

Хоқонлару подшолар ким? Баттар-ку улар
 Ҳатто уша иблисларнинг югурдагидан.

Е п и с к о п

Эътиқодда улар ғайри булиши мумкин,
 Лекин бошлиқ сифатида, Тангридан элчи.

Н е о ф и т қ у л

Қайси Тангри? Улар қайси Тангридан элчи?

Е п и с к о п

Худо битта, у каломдир, у муҳаббатдир.

Н е о ф и т қ у л

Хоқонларни, подшоларни, зодагонларни
 Ва қулларга ҳоким булган бой кимсаларни
 Тепамизга юборган ҳам уша Тангрими?

Е п и с к о п

“Парвардигор назаридан холи шавкат йуқ”
 Умри фоний ҳокимлару жаҳонгирларнинг
 Қиблагоҳи шаҳаншоҳи, ёлғиз Худодир.
 Адолатга рахна солса бирортаси гар,
 Бизлар эмас, ёлғиз Худо жазосин берар.
 “Ёлғиз узим қасоскорман” – дер холиқ қудрат.

Н е о ф и т қ у л

Қачон келар уша қасос?

Е п и с к о п

Бандаси билмас!

Н е о ф и т қ у л

Балки қайта келганида улуғ пайғамбар
 Тангри ҳукми жорий булса юз берар бу ҳол?

Е п и с к о п

Шундай булар, маҳшар келар, охират келар.

Н е о ф и т қ у л

Ундан кейин нима булар?

Е п и с к о п

Пода битта-ю
 Чупон узи битта булар

Н е о ф и т қ у л

Унинг даврида
 Булмасмикан хужайинлар, ёрдамчи зотлар.
 Булмасмикан у замонда фикри озоду
 Амалда-чи қул бандалар, муте кимсалар?

Е п и с к о п

Мен билмайман, бу гапларни айтган эмаслар
 На Исо алайҳсалом, на ноиблари.

Н е о ф и т қ у л

Гап бунда денг? Ундай булса уша қутлуғ кун
 Асти келмай қўя қолсин!

К е к с а қ у л

(бениҳоя қурқинч билан)

Ё тавба, тавба!
 Узинг асра бизни, Тангрим, не демокда у?

*(Христиан жамоа ғазабга келади, гап-сузларни
 англаб булмайди, ерости масканининг қоронғи
 йўлаклари бурон каби даҳшатли шовқин-суронлар
 билан тулади)*

Е п и с к о п

(қулини кутаради, қаттиқ овоз билан)

Алҳамон! Ё алҳамон!

(Неофит қулга)

Эй, тавба қил, шаккок!
 Бу имонсиз сўзларингни қайтариб олгин!
 Бу дунёда Тангри васлин тан олмаганлар
 У дунёда маҳрум булгай висолдан мангу!
 Ундай осий охиратнинг оташларида
 Инграб ётар, ёниб ётар абадий, мутлоқ!

Н е о ф и т қ у л

Йуқ, йуқ, тавба қилмагайман, охират билан,
 Азоб билан қўрқитмагин сен мени, ҳой чол!
 Ҳар сониям азобмасми шундайликча ҳам!
 Ҳар кун, ҳар дам, ҳар бир соат, ҳар дақиқада
 Атрофимдан оху фиғон, нола тинглайман!
 Юрагимни кемиради бешафқат ғашлик,
 Уша ғашлик олиб келган мени бу ерга!
 Мен озодлик истагандим. Хўш, нима топдим?
 Боқий роҳат ҳақидаги пуч хаёллару
 Олий хилқат, қодир хожа – Худо ҳақида
 Сафсаталар топдим холос. Уша эмасми
 То пайғамбар қайтгунича хужайинларга
 Ҳукмронлик ҳуқуқини топшириб қўйган.
 Мана, сизнинг руҳингиз бу, улгандан сунг ҳам
 Токи маҳшар кунигача Тангри қошида
 “Бўйин эгиб, сабр билан” курашгайсизлар,
 Мана бу қул,

(кекса қулни кўрсатиб)

Унинг руҳи шу қадар муте,
 У ёқда ҳам ҳазратига қўрққандан эмас,
 Виждон билан хизмат қилар.

(Савдогарга)

Мана бу эса
Тарозуга солиб тортар гуноҳ, савобни
Ва бизларга бир чимдимдан улашиб чиқар.

Мана бу-чи, *(дьяконга)* ҳафтада бир
қавмларининг
Рухларига озиқ берар, Биз шўрликлар-чи?
Ҳазратининг қошидаги қул гадолардай
Епископнинг ишорасин кутиб турамиз.
Гапир деса гапирамиз, балки куйлаймиз
Подшоларнинг ҳомийлари шаънига қушиқ.
Аниғини билмайман-у, аммо қулликнинг
Чорасиз бир аҳволидан мангу у азоб –
Охиратнинг уқубати афзалроқ эрур.

Е п и с к о п

(Неофит қулнинг гапини бўлишга бир неча марта уринади, ҳассаси ила ерга уради, ғазабкор ва даҳшатли овози Неофит қулнинг овозини босиб кетади).

Чекин бундан, тинчимга куй, зулмат фарзанди,
Муқаддас бу жамоани безовта қилиш
Сенга нечук зарур бўлди, эй иблисзода!
Чекин гумроҳ, чекин гумроҳ, чиққан уянгга!

Н е о ф и т қ у л

Чекинмайман, билиб қуй, сен ҳайдаёлмайсан,
Ишонибман сенинг маккор ваъдаларингга,

Меҳр, оқибат, ором истаб келибман, афсус,
 Сиз-чи, меҳру муҳаббатим заҳарлаб, ҳатто
 Мени сунгги оромимдан жудо қилдингиз.
 Бу дунёда гуноҳ нима – мен билмас эдим,
 Энди билсам – бахтсизлигим гуноҳим экан.
 Улим мени азоблардан ва кулфатлардан
 Қутқарар деб уйлар эдим. Сиз бўлсангиз-чи,
 Арзимаган гуноҳ учун дўзах азоби
 Кутишини илк мартаба айтдингиз тўқиб.
 Ҳатто менинг ҳимоям ҳам маҳрингиздадир,
 Қавмларингга меҳрибон бул деб ургатдингиз,
 Мутеликда қул хешларим кетмасин улыб,
 Сиз уларга жон сақлашни ургатинг энди.
 Шафқатингиз бахтсиз турмуш тулови холос,
 Шафқатингиз ғамимизга фақат ишора!
 Ё бўлмаса бегона бир аёл сутини
 Оналикнинг чин меҳри деб тортиқ айламоқ,
 Ё бўлмаса хотинимни тоза либос-ла
 Ҳар доимги ифлос уйга қайтаришдай гап.
 Менга нафсу нон керакмас, керакмас таскин.
 Менга фақат бешубҳа-ю, беҳасад, бедоғ
 Севги керак, муқаддас ва покиза севги.
 Қурай дейман ҳеч бўлмаса эрк шарпасини,
 Ҳеч бўлмаса менинг ўғлим ёки набирам
 Етсин дейман қуллик сўзи йўқолган кунга.
 Умидворман, шундай қутлуғ куч келадики,
 Зулматларни ёритар у ва инсонларни
 Хужаларсиз, ҳазратларсиз ва саидларсиз
 Битта эркин жамоага айлантиражак.
 У жамоа йулбарсларнинг ва буриларнинг,
 Тулкиларнинг таъқибидан қурқиб қочгувчи

Ҳам мустабид бир чупоннинг гапин уқувчи
 Пода булиб қолмас дейман, шуни қумсайман.
 Руҳи ташна бир мен эмас, мендайлар купдир,
 Қул оғайним айтгандики, Тибр томонда
 Бош кутарган сирли қуллар қароргоҳи бор.
 Эрксизликинг занжиридан толиқиб улар
 Итқитмоқчи эмиш оғир буйинтуруқни.

З о д а г о н

Айт-чи, халос булармикан улар бутунлай?

Н е о ф и т қ у л

Бир дақиқа булса ҳамки, озод булар-ку!
 Мен сизларнинг жамоада мангу озодлик,
 Мангу эрка эришмоқни ўйлаган эдим!
 Сиз-чи, ўша майингина буйинтуруқни
 Бир дақиқа булса ҳамки, ололмадингиз.
 Абадий эрк ҳақидаги ўйдан воз кечиб,
 Қонли ишрат хусусида ўйласаммикан?

З о д а г о н

Хоч тагида шармандали ўлим ҳаққи, айт!

Н е о ф и т қ у л

Христианлар, айтингиз-чи, қачондан буён
 Шармандалиқ ўлим дейсиз бундай ўлимни?
 Ҳатто уша Мессиянгиз – пайғамбарингиз
 Қароқчилар билан бирга хочга қапишиб
 Жон беришдан уялмаган, сизга не булди?

Е п и с к о п

Хочни бизга азиз этган, табаррук этган
 Пайғамбардир, аммо шаҳид қароқчилармас,
 Пайғамбарни қароқчилар халос этмаган,
 Балки ҳазрат халос этган қароқчиларни.

Н е о ф и т қ у л

О, шундай денг? Агар уша қароқчиларнинг
 Қони у кун тўкилмаса, пайғамбарингиз
 Самовотда ҳоким бўлиб юрмасди балки.
 Сабр-тоқат, мутелик ҳам аллақачонлар
 Учиб кетган булармиди ернинг юзидан?
 Оёқ-қули михланган у исёнкорларнинг
 Арвоҳлари даҳшат солиб юрмасди балки.

Ё ш х р и с т и а н й и г и т

Бизнинг учун оёқ-қули хочга михланган
 Пайғамбар деб жон беришлик қурқинчли эмас.

Н е о ф и т қ у л

Лекин у зот бу кулфатни нечун тортганлар?
 Бизни дучор қилиш-чунми қайта азобга?
 Халоскор куч қайда ўзи? Ким ёрлақайди?

Е п и с к о п

Худо ўзи ёрлақайди, бандалар эмас,
 Имон ҳаққи вужуд кетса – ҳеч нима қолмас.

Исо ахир бизлар учун бор вужудини
 Насиба деб бағишлади. Фақат сен каби
 Маккор қуллар бу тухфанинг қадрига етмас,
 Бекор кетар сендайларга табаррук тортиқ,

Н е о ф и т қ у л

Хуш, бизлар-чи, мажусийлар истаги дея
 Қурбон бўлиб кетмадикми бекордан-бекор?!
 Сен айтганча, бизга қуллик тамғасин босган
 Подшолар деб ўлмоқдамиз қанча-қанчамиз.
 Хоч кўрсатган йўллардан биз асрлар бўйи
 Босиб ўтган масофани ким ўлчаган, хуш?
 Оқаётган қонимизнинг ҳисоби борми?
 Қанча-қанча Худоларнинг расул лашкари
 Ердан кукка ўша қонни кечиб чиққанлар.
 Шу бебаҳо ва қайноқ қон қачонга қадар
 Оёқости булар экан беқон зотларга?
 Майли. Исо одамлар деб ҳатто қайтадан
 Уз илоҳий ва муқаддас қонин тукса ҳам
 Қатра қоним бермам унга, алишмагайман.
 Кукда худо биттами ё туртта-бештами,
 Уч юзтами, турт юзтами, саноғи йўқми –
 Менга зарра зарурати қолмади, билсанг.
 На подшо деб, на хоқон деб, на Олимпдаги
 Мустабид деб жон беришни истамам мутлоқ.
 Фақатгина одамларни муте қилмаган,
 Қул қилмаган Прометейга таъзим этаман.
 У инсонни ваъда эмас, ўт-оташ билан
 Нурлантирди, курашларга чорлаб яшади,
 Золимларни ҳазрат эмас – золим атаган

Ва шунинг-чун азоб чеккан Прометейга,
 У баҳодир Прометейга таъзим этаман.
 У қурбонлик тиламайди, аммо жонимни
 Унинг йули, иши дея беришга шайман.
 Майли, бир зум юрагимда оташ ҳис этай,
 Майли, бир зум булса ҳамки, қул бўлиб эмас
 Эркин бўлиб, ҳур бўлиб мен яшаб кураин,
 Озод бўлиб яшайин-чи, Худоларга тенг.
 Улимга ҳам тик бораман ва хоч тагида
 Жон бераман кудуратсиз, бахтиёр туриб.

(Анцилодея инграй бошлайди)

Н е о ф и т қ у л

(эркалаб)

Кузёш нечун? Нимадан сен даҳшатга тушдинг?
 Ёки қаттиқ сўзлар айтиб хафа қилдимми?
 Ранжишингни истамасдим, ишонгил, сингил.

А н ц и л о д е я

Ранжитганинг йуқ сира ҳам, раҳмим келмоқда,
 Ачинаман, улим кутар сени.

Е п и с к о п

Йиғлама!

Бу маккор қул куз ёшингга арзимас тақир,
 Прометей руҳига у қул бераётир.
 У-ку, иблис, азал-абад шаккок бир илон.

Манов қулга энди сира марҳамат булмас,
У узини ҳалок қилди. Кетайлик энди,
Эзгуликка юз тутайлик, куфрдан йироқ.

Н е о ф и т қ у л

Ҳақиқат деб, озодлик деб, қулликка қарши,
Сизга қарши мардонавор бош кутараман!

*(Жамоа аъзолари қулларида шам билан чиқиш
йўлагига томон юрадилар. Олдинда епископ. Нео-
фит қул бошқа йўлакдан, бошқа томонга ёлғиз ўзи
кетади.)*

Т А М О М

ЎРМОН ҚУШИҒИ

Уч кўринишли афсона-драмадан парча

И ш т и р о к ч и л а р :

Пролог

Туғонларни бузувчи

Богинка (икки нафар)⁵

Сув париси

Сув ажинаси

Биринчи кўриниш

Лев амаки

Лукаш

Сув париси

Ўрмонлик

Мавка⁶

Перелесник⁷

⁵ Ғарбий славян халқларида бу афсонавий образ чуқинтирилмасдан улган боланинг руҳи бўлиб, дарбадар учкун кўринишида ҳам бўлади. У одамларни адаштириб, ботқоқликка бошлаб боради.

⁶ Славян халқлари мифологиясидаги афсонавий қиз. Танасининг орқа томони йуқ, шу боис ички аъзолари кўриниб туради. Одатда мавка аламзада мавжудот сифатида тасвирланган, у ўзининг бевақт ўлими учун уч олиш мақсадида учраган одамни алдаб узига мафтун қилади, кейин эса улдиради. Л.Украинканинг асарида бу образ ўрмон руҳи, ҳатто ўрмоннинг қалби сифатида намоён бўлади.

⁷ Бу образ украин мифологиясида одамларга дунёдан ўтган қариндошлари қиёфасида кўринувчи жин сифатида талқин этилади. Перелесник одам танасига кириб олиб, аёллар билан яқинлашиши, ҳатто фарзанд кўриши ҳам мумкин.

Безгак (сузсиз)

Богинка

Куц⁸

Иккинчи кўриниш

Лукашнинг онаси

Лукаш

Лев амаки

Дала париси

Килина

Сув париси

Чуққида утирувчи

Перелесник

Учинчи кўриниш

Мавка

Урмонлик

Куц

Злиден⁹

Лукашнинг онаси

Килина

Болакай

Лукаш

Килинанинг болалари

Қисмат

Перелесник

⁸ Украинча куций – “думсиз”, белорусча куцан – “жин”, полякча кус – “думи кесилган ҳайвон” деган сўзлардан келиб чиққан, дея тахмин қилинади. Бу жин думсиз булиб, ботқоққа тушган одамларни ҳалок қилиш билан “шуғулланади”

⁹ Славян мифологиясида ёвуз жинларни шу ном билан аташган. Бу ном “злыдень” сузидан ясалган булиб, унинг маъноси кўп, ёвуз одам, дангаса, бахтсиз одам, гадо деган маънони ҳам билдиради. Купликда ишлатилганда эса бу суз бахтсиз қисмат маъносида келади.

ПРОЛОГ

Волиндаги қадим, кўҳна, қалин, қуюқ урмон. Урмон уртасида шохлари пастга эгилган қайин ва баҳайбат кекса эман дарахти ўсган кенг яланглик. Ялангликнинг чеккалари ут босган дунглик ва қамишзорга туташади, бир четида эса оч яшил тусдаги ботқоқлик – бу ўрмон жилғасидан ҳосил бўлган қулнинг қирғоқлари. Жилға чакалакзордан отилиб чиқиб, қулга қуйилади, кейин қулнинг нариги томонидан оқиб чиқади ва бутазорлар орасида ғойиб бўлади. Қулнинг узи сокин, уртаси бақатун ва оқ нилфия, тоза йусин билан қопланган.

Бу ерлар сирли, ёввойи, лекин ноҳуш, қурқинчли эмас, балки уйчан, ёқимли гўзалликка уйғун.

Эрта баҳор. Урмон чеккалари ва ялангликда йусин кукарган, бойчечаклар очилган, уйқу ути гуллаган. Дарахтлар ҳали яланғоч, лекин шохлари ҳализамон очишига тайёр куртаклар билан қопланган.

Қул устидаги туман гоҳ парда каби тортилади, гоҳ шамолда ҳилвирайди, гоҳо ёйилиб кетганда, оч ҳаворанг сув юзаси очилиб қолади.

Урмонда нимадир шовқин солади, жилға жилдирайди ва унинг сувлари билан бирга урмондан Тўғонларни бузувчи – ёш, оқ танли, малла сочли, куккўз киши югуриб чиқади. Унинг ҳаракатлари шиддатли, лекин равон, кийими буғиқ сариқдан бошлаб то оч мовийгача бўлган рангларда тусланиб, уткир олтинранг учқунлар сачратиб ялтирайди. Оқимдан қулга узини ташлаб, унинг сокин сувини тулқинлантирганча, сув сатҳи устида айланади, туман тарқалади, сув кук тусда товланади.

Тўғонларни бузувчи

Тоғдан водийга тушаман,
 Югураман ва шошаман.
 Тўшама йўлдан то инсон
 Қурган тўсиқ қолмас омон.
 Кўпригу тўғонни бутун,
 Мен қиламан кунпаякун, –
 Ҳа, баҳор сувлари тошқин,
 Мисли эрк каби ёш, жушқин!

(Кулни янада кучлироқ тўлқинлантиради, сувда ниманидир излаган каби шунғийди ва яна сузиб чиқади.)

*Б о г и н к а л а р – икки нафар жуда ёш, ран-
 глар болакайлар оппоқ қўйлакчаларда сувдан, оқ
 нилфиялар орасидан куринадилар.*

Б и р и н ч и с и

Бунда изғиб, не излайсан?

И к к и н ч и с и

Уйқу бермасдан бузлайсан?

Б и р и н ч и с и

Онамиз ётқизди бизни,
 Ҳам авайлаб жонимизни,
 Илдиз, тошга юмшоққина
 Солди сувутдан тўқима.
 Нилфиялар унга ёлиб,

Қушиқ айтди шундай топиб:
 “Алла-алла, жон алла-ё,
 Болаларим, тинч ухланг-о!”

И к к и н ч и с и

Нега бунда изғияпсан?

Б и р и н ч и с и

Ё кимнидир излаяпсан?

Т у ғ о н л а р н и б у з у в ч и

Ҳа, гузал сув парисини,
 Қалб гавҳарим сарасини –
 Бу малика шундай машҳур,
 Оламда ҳеч тенги йўқдур!

Кездим барча тоғларни,
 Ўрмон, водий ва боғларни –
 Кўрмадим кезиб жаҳонни,
 Ундан утар бир жононни.
 Чайқатиб кулни тукаман,
 Сув парисини топаман!

(Сурон солиб сувни лойқалатади.)

Б о г и н к а л а р

Кўрқитмагин бизни вой, дод!
 Кулбамизни қилма барбод.
 Онамиз бизни устирди,
 Форда уй-жой қилиб берди.

Биз отасиз болалармиз,
Кулбада ғариб лолалармиз...

(Унинг қулларига ёпишиб ёлворишади.)

Кул туби зах ва зимистон,
Биз унга тушамиз, ишон.
Сув париси уша ерда,
Балиқчига мойил жуда.

Т у ғ о н л а р н и б у з у в ч и

Ажралсин ундан бу кез!
Ва ёнимга қайтсин тез!

Богинкалар қулга шунғишади.

Нега сузиб чиқмаяпсан?

Сув париси қул юзига сузиб чиқади, нозу карашма билан жилмайиб, кафтларини қовуштиради. Бошида иккита чамбар, бири катта, яшил, бошқаси кичик, дурдан ясалган, худди тожга ухшайди, унинг остидан нафис ёпинчиқ тушиб турибди.

С у в п а р и с и

Бу сенмисан, азизгинам?

Т у ғ о н л а р н и б у з у в ч и

(жаҳл билан)

Қаерда йуқ булдинг бу дам?

Сув париси

(у томонга интилади, лекин ёнидан сузиб утади.)

Тунлар орзу қилиб, толдим,
Кутишга етмади ҳолим!
Кўзёшимни тукиб бетин,
Уни челакка тупладим.
Сузинг эслаб, ёнди юрак,
Кузёш билан тулди челак...

(Қўлларини силкийди, қучоғини очади, яна унга талпинади ва тағин ёнидан сузиб утиб кетади.)

Сен тилла танга ташлаб кўр,
Чайқалур, тошиб тукилур!

(Шарақлаб кулади.)

Туғонларни бузувчи

(заҳарханда)

Сиз ботқоқда купдан буён
Яшаяпсизми, бадавлат шоён?

Сув париси унга яқинлашади, Туғонларни бузувчи сувни чайқатиб, кескин юз угиради.

Кул тубига тушиб такрор,
Балиқчига боқиб хумор,
Қисқичбақа, ёвуз лаққа
Ғажимасин ҳар дақиқа,
Деб кокилин тараб турдинг, –
Бари ёқди, бирга юрдинг!

С у в п а р и с и

(Унга яқинлашади, қулларидан тутиб, кўзларига тикилади.)

Наҳот шунга келди ғашинг?

(қувлик билан)

Менга ҳам, эй бевафо ёр,
Қилмишларинг бари ошкор!

(секингина кулади, Туғонларни бузувчи безовталанади.)

Айт-чи, кимга уралашдинг?

Маликани қилиб хароб,
Узгани деб бағринг кабоб!
Тегирмончи қизи гўзал,
Қиш тунлари узун азал,
Ёш жаноблар келишади,
Олтин танга беришади.

(унга бармоғи билан пунписа қилиб, кулади.)

Ҳаммасига мен кўнаман,
Сен ялқовни тушунаман,
Кечираман, нечун қайғу,
Ахир, сени севаман-ку!

(ҳазилона шавқ билан)

Мен сенга узоқ бир лаҳза садоқатли ёр булгум,
Фақат бир дақиқа ибратли ва вафодор булгум.
Хиёнатни-чи, ғарқ қилгум!
Сувда из қолмас ҳеч қанча,

Эрта тонгдан то тушгача,
Худди севгингдек сенинг,
Худди ҳасратимдек менинг!

Туғонларни бузувчи
(унга томон қўлларини чўзиб)

Инсоф ила сулҳ тузайлик!
Бирга-бирга кел, сузайлик!

Сув париси

(унинг қўлларидан тутиб, сувда тез айланади.)

Оҳ, соҳилда жушаман,
Сариқ кумлар оша ман
Дур чамбарга тушаман,
Тунгача рақс тушаман!
Оҳ! Оҳ!

Оҳ уриб, сувни шалолатиб сачратадилар. Сув қирғоққа шундай уриладики, ҳатто қиёқлар шовқин солиб, қамишзордаги қушлар гала булиб ҳавога кутариладилар.

Сув ажинаси қўл ўртасидан қалқиб чиқади. У кўпни қурган кекса чол, сувутлари ёпишган оппоқ узун соч ва соқоллари белигача тушган. Эғнидаги кийими лойқа рангда, бошида чиғаноқли тож. Овози буғиқ, лекин кучли.

Сув ажинаси

Сокин сувимизни чайқатган ким у?

Сув париси ва шериги рақсдан тўхтаб, ҳар томонга қочишади.

Уялсанг-чи, қизим! Сув маликаси
Бегона билан рақс тушса! Жуда уят!

С у в п а р и с и

Наҳотки у бегона? Танимадингми?
Ахир, бу – Туғонларни бузувчи-ку!

С у в а ж и н а с и

Биламан,
Гарчи насаби сув, лек қондош эмас,
Кейин жудаям қув ҳамда бетайин.
Баҳорда айқириб, уйнаб, юлади
Йил буйи сув парилари устирган
Кулдаги шоҳона чамбарларни у.
Доно қушни қурқитади урмонда,
Қупорар бева самбиттол илдизини
Жажжи етимларнинг руҳлари ёққан
Шамчироқларга сув қуйиб юборар.
Упириб ташлайди соҳилларимни,
Кексайган чоғимда оромим бузар.
Ёзда қайда бўлар? Қайда изғийди,
Қуёш сув ичганда харислик билан
Менинг чумичимдан очкуз калхатдек,
Қамишлар қовжираб шалпайганида,
Қуриган қирғоқда ҳолдан тойишиб,
Сулиган бошларин қизиган сувга
Эгиб, лилиялар жон берар экан,
Қайда бўлар у?

У гапираётганда Туғонларни бузувчи Сув парисига угринча имо қилиб, урмон жилғаси буйлаб биргаликда сузишга чақиради.

Туғонларни бузувчи

(яширин мазах билан)

Денгизда буламан, унда, қария,
Уммон чақиради мени ёрдамга –
Қуёш уни қуритмаслиги учун.
Денгиз шоҳи чақирдими, бориш керак,
Хизматчилик – узинг биласан буни.

Сув ажинаси

Э-ҳа, денгизда буласан демак...
Менга эса эски дустим, меҳрибон –
Куз ёмғири ёрдам бермаса агар
Буғланиб сунг ҳалок булардим албат!

Туғонларни бузувчи билдирмасдан сувга яширинади.

Сув париси

Нималар деяпсиз?
Буғ ҳалок булмас, ахир буғдан яна
Сув яралади.

Сув ажинаси

Қандай ақлли-а!
Кул тубига туш-чи, бидирламасдан!

Сув париси

Ҳозир, У қаергадир беркинибди.
Мен чигал қуғаларни тараб қуяй.

(Белбоғидан чиғаноқли тароқ чиқариб, қирғоқ-даги утларни тарай бошлайди.)

Сув ажинаси

Ҳай, тарайқол, узимга ҳам ёқади тартиб,
Тара, тара! Мен шу ерда кутиб тураман,
Сен ишингни тугатгунингча. Тузатиб қуй
Оқ нилфияларни, ёйилсинлар бир текис:
Бақатун гиламини ҳам бутлаб, тикиб қуй,
Уни тешиб кетибди дайди.

Сув париси

Хуп, бўлади!

Сув ажинаси сув парисининг ишини кузатганича, узига қулай ҳолда қамишларга ястаниб олади: кузлари аста-секин юмила бошлайди.

Туғонларни бузувчи

(судан оҳиста бошини чиқариб, Сув парисига)

Оқ тол ортига беркин, тез.

Сув париси Сув ажинасига қарай-қарай, яшири-нади.

Биз сен билан сузажакмиз
 Новлар томонга шошилиб,
 Тезкор оқимга қўшилиб.
 Йул-йўлакай тўғонни бузиб, портлатамиз,
 Тегирмончининг қизини сувга отамиз.

*(Сув парисининг қўлидан тутади ва қўлни кесиб
 жадал сузади.)*

*Нариги қирғоққа яқинлашганда Сув париси тух-
 тайди-да, қичқириб юборади.*

Вой, қийшиқ эманга илашиб қолдим!

*Сув ажинаси уйғониб кетади, қочоқларнинг олди-
 ни кесиб чиқади ва Сув парисини тутиб олади.*

С у в а ж и н а с и

Ҳали шунақами? Сен лаънати, кўрасан ҳозир!
 Сув париларини йўлдан уриш қандай бўлишин.
 Онангга айтаман – Тоғ Буронига,
 У сенга яхшилаб кўрсатиб кўяр!

Т у ғ о н л а р н и б у з у в ч и

(хахолаб)

Унгача мен шу ерда туйиб, уйнаб юраман!
 Хайр, Сув париси, тулдиравер челақларни!

*(Узини урмон жилғасига отиб, кўзга қуринмай
 кетади)*

С у в а ж и н а с и

(Сув парисиға)

Кул тубига туш! Уч марта ой тулмагунча
Тенага ҳеч чиқа кўрма сувнинг қаъридан!

С у в п а р и с и

(қаршилиқ қилиб)

Во ажаб, қачондан буён Сув парилари
Сувда чури булиб қолди? Мен озод қизман!
Худди сув каби озод!

С у в а ж и н а с и

Лек менинг мулкимда
Сув соҳилни билмоғи шарт!
Сув тубига бор!

С у в п а р и с и

Истамайман!

С у в а ж и н а с и

Истамайсанми?
Қани, дур чамбарни бу ёққа бер!

С у в п а р и с и

Йўқ!
Уни менга денгиз шаҳзодаси ҳадя қилган.

С у в а ж и н а с и

Дур чамбарни тақмайсан энди,
Қулоқсизлигинг учун сени
Чуққида утирувчи олар.

С у в п а р и с и

(қурқиб)

Йуқ, йуқ, отажон!
Энди қулоқ соламан!

С у в а ж и н а с и

Сув тубиға жуна!

С у в п а р и с и

(секин сув остига тушаётиб)

Кетяпман, кетяпман... лекин мумкинми,
Вақтичоғлиқ қилсам балиқчи билан?

С у в а ж и н а с и

Ҳа, майли, овуна қол.

Сув париси елкасигача сувга кумилиб, отасига қараб маъюс жилмаяди.

Қизиқсан сен! Мен ким учун қайғураяпман,
Тушунгин, у сени ҳалок этар фақат,
Ҳа, жилғанинг тиканак каби
Ўзанига обориб, кейин майиб қилар эди
Оппоқ танангни ва охири сувсиз жойда
Ташлаб кетарди.

Сув париси

Лекин у жуда ўктам!

Сув ажинаси

Яна билганингдан қолмаяпсан.

Сув париси

Йуқ, йуқ! Кетяпман!

(Шунғийди)

Сув ажинаси

(тепага қараб)

Қуёш худди баҳордагидек қиздираяпти...

Уф, шундай димки! Бир салқинлаб олсам буларди.

(Сувга кумилади)

БИРИНЧИ КҮРИНИШ

Ўша жой, фақат баҳор авжиди, ўрмон бағрига гўё нозик яшил тўр тортилгандек, дарахт учлари ҳам яшил ранг билан қопланган. Қул лиммо-лим, соҳиллари худди тошбақа толи баргларидан чамбар кийгандек ям-яшил.

Ўрмондан ялангликка Лев амаки ва унинг жияни Лукаш чиқиб келади. Лев амаки ёши анчагина утиб қолган, кўпни кўрган, очиқ чеҳрали киши; ўрмонлик-

ларга хос узун, оқ сочлари кигиз шляпаси остидан елкаларига тулқин-тулқин булиб тушган. У оч кулранг, оқиш буз свита (чакмонсифат узун куйлак) кийган, оёғида чипта кавуш, қулларида кичикроқ тўр, энли чарм белбоғига пичоқ, елкасига дарахт пўстлоғидан туқилган турва осиб олган. Лукаш эса навқирон, куркам, қоши қора, кузларида болаларга хос самимият акс этиб турган, қадди тик йигит; унинг ҳам эғнида буз кийим, лекин майин матодан булган қайтарма ёқали куйлаги оқ иплардан кашта тикиб безатилган, белида қизил белбоғ, ёқаси ва енглирида қизил туғалар бор, бироқ свита киймаган. Бошида кенг соябонли сомон шляпа, белбоғида пичоқча ва арқон билан боғланган чумичсимон идиш.

Қирғоққа яқинлашгач, Лукаш тухтайди.

Л е в

Нега тухтаб қолдинг? Ахир бу ерда
Балиқ овлолмайсан: балчиқ ва ботқоқ...

Л у к а ш

Мен узимга най ясаб олмоқчиман –
Қара, бу ердаги қамиш жуда зур экан.

Л е в

Лекин сенда шундай бир қанча най бор.

Л у к а ш

Нечта экан? Жука, бодрезак, яна

Самбиттолдан ясалган найлар – тамом.
 Менга қамиш най керак, у яхшироқ,
 Оҳанг жаранглаб чиқар.

Л е в

Майли, яйраб қол,
 Худо шунга байрамни берган. Эрта
 Биз кулба қурамиз. Ахир, вақт етди
 Урмонга чорвани ҳайдаб чиқишга.
 Бақатун оралаб майса унибди.

Л у к а ш

Биз иккимиз бунда қандай яшаймиз?
 Бехосият дейишар ахир бу жойни.

Л е в

Кимга қандай! Мен-чи, жиян, биламан,
 Қандай иш қилиш-у нима дейишни,
 Гоҳида хоч, гоҳи ансол қадайман,
 Бир жойга эса тупураман уч бор.
 Кулба атрофига кукнор экамиз,
 Сунг газак ут сепамиз бусафага –
 Шунда инс-жинс бизга қурқинчли булмас.
 Мен борай, сен, нима қилсанг, қилавер.

Икки ёққа кетишади. Лукаш кулга қараб юради ва қамишлар орасига кириб кетади. Лев қирғоқ буйлаб кетади ва самбиттоллар орасида ғойиб булади.

С у в п а р и с и

(қирғоққа сузиб келади ва қичқиради)

Бобожон! Урмонлик! Фалокат! Қутқаринг!

У р м о н л и к

(наст буйли, соқоли усиқ чол, ҳаракатлари эпчил, қуринишидан сипо; пўстлоқ рангли кийим кийган, бошида пахмоқ сувсар қалпоқ.)

Нима керак сенга? Нега қичқирасан?

С у в п а р и с и

У ёқда бир йигит
Найга қамиш кесяпти!

У р м о н л и к

Вой-вой-вой!
Шуми ҳали фалокат? Бахил экансан!
Бу ерда бор-йўғи кулба қуришмоқчи,
Шунга мен индамаяпман, фақатгина
Ҳул оғочларга тегишмаса булгани.

С у в п а р и с и

Оҳ, қандайин бало булди бу! Кулба-я?
Унда сомон том остида яшайдиган
Одамлар? Менинг уларга тоқатим йуқ!
Айниқса, сомон руҳини ёқтирмайман!
Уларни ғарқ қилиб, сувда юваман

Уша лаънати руҳни. Сунг қитиқлаб
Оламан жонларин. Келиб куришсин!

У р м о н л и к

Тухта! Шошилма сен.
Лев амаки келар уша кулбага.
У бизга ошна. Нукул ҳазиллашиб
Кукнору газак ут билан қурқитар.
Ёқтираман чолни. У булмаганда
Бизнинг қанча йиғин, рақсларимизга,
Урмоннинг улуғвор сирига гувоҳ
Бу эман булмасди аллақачонлар.
Йуқса, немислар неча бор улчашиб,
Уч кишилаб ураб, қучмоқ булишди
Азим танасин. Беришди қанча пул,
Одамлар ёқтирган нақшдор талерлар.
Қасамёд қилди Лев ҳаёти билан
Эманни кесишга йул қуймайман деб.
Мен ҳам соқолимни уртага қуйиб
Лев ва унинг яқинларига урмон
Хавфсиз булажак деб, қасам ичганман.

С у в п а р и с и

Вой-эй! Отам чуктиради барчасин!

У р м о н л и к

Уринмасин ҳам! Мен кумиб ташлайман
Кулни ўтган йилги хазонлар билан!

С у в п а р и с и

Вой, фалокат, бунча қурқинчли! Ха-ха!

(Кулда ғойиб булади.)

Урмонлик бир нималар деб ғудранганча, йиқилган дарахтга утириб трубка чекади. Қамишзордан найнинг нозик, янгроқ товуши келади. Куй баландлашиб, авжга чиққани сайин урмондаги дов-дарахтлар усиб, барқ ураверади. Аввал самбиттол ва ольхада сирғалар пайдо булади, кейин қайинда барглар титрай бошлайди. Кулда оппоқ лилиялар очилади, оқ нилфияларда гуллар ярақлайди. Ёввойи атиргул нозик ғунчаларини очади. Куп йиллик, қуриб қолаёзган, танаси тилим-тилим ёрилган самбиттол ортидан ёрқин яшил либосда, яшилтоб қора соч уримлари ёзилган Мавка чиқиб келади. Қулларини кериб, кафтлари билан кузларини ишқайди.

М а в к а

Оҳ, мунча узоқ ухлабман!

У р м о н л и к

Узоқ, қизим!

Уйку ути гуллаб булди, бир қара,
 Какку қуш ҳам улғаяди ҳадемай
 Сунгра қизил кавуш кийиб олади,
 Улчар одамларнинг умр соатин.
 Иссиқ улкадан меҳмонлар келди учиб,
 Ана сув устида сарғиш момикпар
 Ёввойи урдакчалар сузиб юрибди.

М а в к а

Ким мени уйғотди?

У р м о н л и к

Чамаси, баҳор.

М а в к а

Баҳор ҳечам бунчалар куйламаган,
Ҳозиргидек. Ё туш кураяпманми?

Лукаш яна куй чалади.

Йуқ... тухта... ҳой! Эшитяпсанми?
Баҳор куйлаб юборди!

Лукаш куй чалганча яқинлашади.

У р м о н л и к

Йуқ, бир йигит най чалмоқда.

М а в к а

Ким? Туғонларни бузувчими?
Мен ундан кутмагандим буни.

У р м о н л и к

Йуқ, бу – одам, Лев амакининг жияни,
Лукаш.

М а в к а

Мен уни сира танимайман.

У р м о н л и к

Ро-ст, бу ерга у олислардан келди,
 Ур-монлардан эмас, қарағайзордан,
 Бу-вимиз ҳамиша қишлаган жойдан.
 Бе-ва она билан қолган бир етим,
 Улар Лев амаки қарамоғида...

М а в к а

Уни бир қуришни истардим.

У р м о н л и к

Нега?

М а в к а

Куркам йигит булса керак, ҳойнаҳой!

У р м о н л и к

Йигитларга қарама, қизим,
 Бу Урмон қизлари учун яхшимас...

М а в к а

Жудаям қаттиққул буляпсан, бобо!
 Ажина Сув парисин ушлагандек
 Тут иб турмоқчимисан?

У р м о н л и к

Йуқ, жигарим,
 Ундай қилмасман. Сув ажинаси-ку

Ботқоқдаги барча тирик жонзотни
 Ютиб юбормоққа тайёр азалдан.
 Мен эркни қуллаيمان. Бод билан уйна,
 Майли, Перелесник билан ҳазиллаш.
 Урмон, сув, тоғ ва ҳавонинг бор кучин
 Буйсундир узингга, агар хоҳласанг,
 Лекин, одам юрган суқмоққа борма!
 Унда беихтиёр қайғу судралар,
 Сен уни айланиб утгин, қизгинам!
 Қадам боссанг, йуқолади ихтиёр!

М а в к а

(қулади.)

Қандай қилиб ихтиёр йуқ булиб қолар?
 У ҳолда шамол ҳам шундай йуқолар!

*Урмонлик яна эътироз билдирмоқчи булади, лекин
 най тутган Лукаш кириб келади. Урмонлик ва Мавка
 беркинадилар. Лукаш дарахт шарбатини олиш учун
 қайин танасини тилмоқчи булади. Мавка югуриб ке-
 либ, унинг қулидан ушлайди.*

Ҳой, тухта! Тегма! Кесма! Улдирма!

Л у к а ш

Бу не қилиқ, эй қиз? Қароқчимидим?
 Қайин шарбатидан оламан,
 Холос.

М а в к а

Тилма танасин! Шарбат унинг қони.
Синглимнинг қонини ичма!

Л у к а ш

Қайинни синглим дедингми?
Кимсан узинг?

М а в к а

Мен урмон руҳи – Мавка буламан.

Л у к а ш

(Мавкага ҳайратдан кура кўпроқ қизиқиш билан қарайди)

Мана ким экансан! Чоллардан куп бор
Парилар ҳақида эшитган эдим,
Курмагандим лекин умримда.

М а в к а

Истайсанми куришни?

Л у к а ш

Нечун истамай? Хуш, сен-чи шундоқ
Қиз болага... э, йуқ, оқбилак, нозик
Хонимларга ухшаб кетасан, хуллас.
Кийиминг ҳам ажабтовур, бошқача...
Нега кузларинг ҳам яшилмас сира?

(Диққат билан қарайди.)

Йуқ, яшил булиб қолибди... Аслида
 Мовий эди кук каби... сал қорайди
 Булутдай... Йуқ, қоп-қорага ухшайди,
 Балки қўнғир... Ғаройибсан жудаям!

М а в к а

Хуш, ёқдимми мен сенга?

Л у к а ш

(уялиб)

Биламанми?

М а в к а

(кулиб)

Ким билади бўлмаса?

Л у к а ш

(баттар уялиб)

Саволингни қара-ю...

М а в к а

(самимий ҳайратланиб)

Хуш, нега бу ҳақда сураб бўлмасин?
 Ёввойи атиргул бошини бурар:
 "Гузалманми?" – деб, ана, сураб турар.
 Шохлари тебраниб, шивирлар шумтол:
 "Дунёда ягона ўзинг, бетимсол!"

Л у к а ш

Улар шундай суҳбат қуришар, билмагандим.
Дарахтлар гунг булар, деб уйлардим фақат.

М а в к а

Умуман гунг йуқдир бизнинг урмонда.

Л у к а ш

Сен урмонда шундай утирасанми?

М а в к а

Сира чиқмаганман ундан нарига.

Л у к а ш

Қупдан буён яшайсанми дунёда?

М а в к а

Рост айтсам,
Буни ҳеч уйламаганман...

(уйланиб қолади)

Азал шундай яшаб келяпман гуё...

Л у к а ш

Ҳозиргидек булганмисан аввал ҳам?

М а в к а

Ҳа, худди шундай булганман, шекилли...

Л у к а ш

Аслинг кимдир?

Яқинларинг борми ҳеч?

М а в к а

Албатта,

Урмонлик бор, мен уни "бобо" дейман,

У эса "жигарим" ё "қизим" дейди.

Л у к а ш

Хуш, ким узи у – бобонгми ё отанг?

М а в к а

Мен билмайман.

Бу барибир эмасми?

Л у к а ш

(кулади)

Ғалати экансиз,

Сиз – урмондагилар! Ким сенинг онанг,

Исми нимадир?

М а в к а

Менга баъзан қуринар онам булиб

Ҳув анави кекса, қуриган оқ тол.

У мени қишда уз бағрига олди
 Ва юмшоқ похол солиб берди
 Ётоғимга.

Л у к а ш

Сен ўша ерда яшадингми?
 Қиш буйи нималар қилдинг у жойда?

М а в к а

Ухладим, фақат. Қишда не юмуш бор?
 Қул ухлайди, ўрмон, ҳатто қамишзор.
 “Ухла, ухла”, – деб гичирлар самбиттол
 Ва туш кўрдим: оппоқ эди ҳамма ёқ;
 Кумуш гардишда ярқираб чақноқ тош,
 Қордек оппоқ нурда гул ва майсалар
 Ялтирар. Ва сокин осмонда шу кез,
 Юлдуз ортидан учар эди юлдуз.
 Қор уюмлар ошиб... Оппоқ чойшабга
 Уранди замин. Ҳа, гуёки биллур
 Маржон каби борлиқ бирам товланур...
 Мен ухлардим. Эркин нафас оларди кукрак,
 Сокин оқар эди ёрқин хаёллар,
 Оқ тушларга нафис нақшлар соларди
 Орзулар, бари олгин, бари зангор,
 Шундай осойишта, ёзгимас зинҳор.

Л у к а ш

(берилиб тинглаб)

Қандай гузал сўзлар...

М а в к а

Ёқдими сенга?

Лукаш тасдиқ маъносида бош силкийди.

Менга сен чалган най тили ёқимли!

Яна чалгин, мен арғамчи учаман.

Мавка қайиндаги узун новдаларни уриб, устига утиради ва худди беланчак тебрангандек оҳиста арғамчи уча бошлайди. Лукаш эманга суяниб, Мавкадан қуз узмай най чалади. У "Веснянка" куйини чалади. Мавка беихтиёр куй таъсирига берилади ва секин-секин куйлай бошлайди:

Ёқимли куй чалади,

Дилимга ут қалади.

Уртанар оппоқ сийнам,

Юрагим юлар қийнаб.

Қушиқ оҳангига аввал какку қуши, кейин булбул жур булади, ёввойи атиргул ёрқинроқ очилади, бодрезак гули оқаради, дулана уялиб қизаради, ҳатто баргсиз қора тёрн ҳам остки гулларини ёзиб юборади. Мавка мафтун булиб, оҳиста арғамчи учади, жилмаяди, кузларида ёш аралаш ғусса куринади. Бунни сезган Лукаш най чалишдан тухтайди.

Л у к а ш

Йиғлаяпсанми, қизгина?

М а в к а

Йиғлабманми?

(Кузларини ишқайди)

Ростдан ҳам йиғлабман. Э, йуқ! Бу шабнам.
Куёш ботяпти... Куряпсанми, кулда
Туман куринар...

Л у к а ш

Ахир, ҳали эрта!

М а в к а

Сен кун ботишини истамасмидинг?

Лукаш тасдиқ маъносида бош силкийди.

Нима учун?

Л у к а ш

Амаким уйга чорлайди.

М а в к а

Истайсанми бирга булишимизни?

Лукаш бош силкиб, тасдиқлайди.

Курдингми,

Шумтол каби жавоб бердинг.

Л у к а ш

(кулиб)

Урганишим керак бу ер шевасин –
Бутун ёз шу ерда яшаймиз, ахир.

М а в к а

(шодланиб)

Ростдан-а?

Л у к а ш

Эртага бошпана қура бошлаймиз.

М а в к а

Чайла қурарсиз?

Л у к а ш

Балки кулба, балки
Деҳқонча уй қурармиз ҳатто.

М а в к а

Сиз – бамисоли қуш:
Нуқул ташвиш чекиб, уя соласиз,
Кейин ташлаб кетмоқлик учун.

Л у к а ш

Йуқ, биз қурамиз
Бир умрга...

М а в к а

Бир умрга? Узинг айтдинг-ку,
Фақат ёзда яшаймиз, дея.

Л у к а ш

(хижолат тортиб)

Мен билмайман... Лев амаким айтдики,
Бунда менинг ерим, кулбам буларкан,
Чунки кузда уйлантиришар мени...

М а в к а

(хавотирланиб)

Кимга?

Л у к а ш

Билмайман. Айтмади амаким,
Балки ҳали келин топмаган.

М а в к а

Нега, уз жуфтингни узинг топмайсан?

Л у к а ш

(унга боқиб)

Балки топардим, ҳа...

М а в к а

Нима?

Л у к а ш

Билмайман.

(Найда ҳазин бир куйни чала бошлайди, кейин най тутган қулини осилтириб, уйланиб қолади.)

М а в к а

(бироз сукут сақлаб)

Одамлар қанча вақтга турмуш қурар?

Л у к а ш

(унга қараб қуяркан)

Бир умрга!

М а в к а

Шундай одат каптарларда ҳам...
 Уларга ҳамиша ҳавас қилганман:
 Ажиб меҳр ила севар бир-бирин...
 Мен учун дунёда қайин меҳрибон,
 Опам деб атайман шунга мен уни.
 Фақат у куп маъюс: рангпар, боши ҳам,
 Уз дардига ўзи андармон, баъзан
 Унга боқиб тинсиз йиғлаб оламан.
 Ольха эса ҳеч ёқмас, у – бағритош,
 Ансол мени нимагадир қўрқитар.
 Чунки ўзи қўрқоқ – титраб туради.
 Эманлар-чи, иззатталаб! Атиргул
 Тёрн ва дуланадек уришқоқ,
 Шумтол, заранг, оқ заранг – калондимоғ.
 Уз ҳуснига бино қўйган бодрезак,
 Дунёда нима гап, қизиқмас асло.
 Бир йил аввал мен ҳам шунақа эдим,
 Ҳозир уни ҳатто эслаш ноқулай...

Яхшилаб уйласам агар, урмонда
Мен батамом ёлғизман.

(маъюс уйга чумади)

Л у к а ш

Самбиттол-чи?
Уни онам деб эдинг.

М а в к а

Ҳа, самбиттол!.. Қишда у жуда яхши,
Ёзда-чи... қара, бирам кунгли қаттиқ,
Ғичирлайди, нуқул қишни эслайди...
Йуқ, мен бу ерда жудаям ёлғизман...

Л у к а ш

Фақат дарахт эмас, ахир, урмонда
Бошқа турли-туман каслар ҳам бордир.

(сал заҳархандалик билан)

Бечора эмассан, бизларга аён
Сизларнинг рақс, ҳазил, кунгилхушликлар!

М а в к а

Лекин булар – ногаҳоний гирдибод,
Бир зумда ёприлиб, дарров утади,
Бизда сиздагидек абадий булмас.

Лукаш

(яқинроқ келиб)

Сен-чи, хоҳлармидинг...

Бирдан Лев амакининг баланд овозда чақиргани эшитилади.

Овоз

Эй Лукаш, ҳо-ой!

Ҳо-ҳо-ҳой! Қаердасан?

Лукаш

(жавоб қилади)

Бораяпман!

Овоз

Тезроқ кел!

Лукаш

Оббо, бунча бетоқат!

(жавоб қилади)

Бораяпман, мана, бораяпман.

(кетмоқчи булади.)

Мавка

Қайтиб келасанми?

Л у к а ш

Билмайман.

(Қирғоқдаги чакалакзор сари юради.)

Ўрмон яланглигидан Перелесник югуриб чиқади: қизил кийим кийган, қора қошли, кўзлари чақнаган кўркам йигит, қизғиш сочлари шамолга ухшаб ҳилпирайди. У Мавкани қучоқламоқчи бўлади, лекин қиз узини четга олади.

М а в к а

Тегма менга.

П е р е л е с н и к

Нега энди?

М а в к а

Бориб қарасанг-чи,
Далада майсалар қандай кукарар.

П е р е л е с н и к

Менга у майсалар нимага керак?

М а в к а

Уша ерда,
Жавдарзорда ҳозир Дала париси
Ёрқин-яшил, турфа ут-уланлардан
Сенга атаб туқимокда бир чамбар...

Перелесник

Мен унутганман уни.

Мавка

Мени ҳам унут.

Перелесник

Мазах қилма! Истасанг – учажакмиз!
Мен сени элтаман яшил тоғларга –
Курмоқни хоҳлардинг оққарағайни!

Мавка

Энди хоҳламайман.

Перелесник

Нега энди?

Мавка

Истагим сунди.

Перелесник

Уйдирма бари!
Айт-чи, нега?

Мавка

Хоҳишим йуқ.

Перелесник

(Мавканинг атрофида ялтоқланиб айланади.)

Кел, тоғларга учамиз! У ерда Тоғ парилари –
 Қушлар каби эркин сингилларим – йиғилиб бари,
 Утлоқ узра давра қуриб, қушиқ айтишар,
 Чақмоқ янғлиғ чақнашар!
 Қирққулоқ-гул топиб бераман сенга,
 Кукдан олтин юлдуз узамиз бирга,
 Тоғнинг тоза қори билан шапарак
 Тур румолни оппоқ рангга бўяймиз.
 Биз сенга урмон тожини топамиз,
 Илон маликани тахтдан ағдарамиз,
 Тоғу тошни мудофаага берамиз.
 Менинг ардоғимда бул!
 Эрта тонгда турай ман –
 Сени шундай урайман
 Қимматбаҳо куйлакка,
 Чамбарлар туқиганча,
 Даврада қушиқ айтиб,
 Қанот боғлаб учганча
 Қуёш кунни кузатар чоғи энг сунгги дафъа
 Тиллаларин дафн этган арғувон денгиз узра.
 Биз кейин юлдузлар дарчасидан муралаймиз,
 Юлдузча бўзчи аёлдек бизга беради бўз –
 Биз бахмал сояларни кашта қилиб тикамиз.
 Кейин эса тонготар осмон фалакда сийрак
 Булутлар ястанган чоғ, гуё сахар мардонда
 Қузичоқлар бепоён утлоқда сув ичгандек,
 Биз ҳам ором оламиз гуллик...

М а в к а

(бетоқат)

Етар!

П е р е л е с н и к

Мунча ғазаб билан булмасанг сузни!

(Маъюс ва шу билан бирга қувлик билан)

Демак, унутгансан сен утган ёзни?

М а в к а

(лоқайдлик билан)

Утган ёз аллақачон отин "чух" лади,
Ёзда қўшиқ айтган қишда ухлади.
Эсга олиб булмайди энди!

П е р е л е с н и к

(сирли, ёдига солиб)

Эманзорни-чи?

М а в к а

Меваларга тиккан эдим кузларимни.

П е р е л е с н и к

Изламаганмисан менинг изларимни?

М а в к а

Қулмоқ гажакларини узгандим у чоқ.

П е р е л е с н и к

Мен учун - тушагим булсин деб юмшоқ!

М а в к а

Сочимга қулмоқ қушиб урмоқ учун.

П е р е л е с н и к

Уйлагансан, балки эркалатар деб севгилинг?

М а в к а

Йуқ, мени қайин меҳр-ла тебратди.

П е р е л е с н и к

Барибир сен... кимнидир... улгандек булгандирсан?

М а в к а

Ха-ха-ха! Билмайман!

Эслолмаяпман!

Мен борай, бақатун ила кокилимни безатай...

П е р е л е с н и к

Эҳтиёт бул! Совуқ шабнам ювиб кетар, эслатай!

М а в к а

Шамол уйнаб, қочади,

Қуёш нурин сочади,

Қуриб қолади шабнам!

(урмонда ғойиб булади.)

Перелесник

Тухтагин, ёлвораман!
Сенсиз улиб қоламан!
Қайдасан, қайда, санам?

(У ҳам урмонга югуради.)

Дарахтлар орасидан унинг қизил куйлаги бир дақиқа лип-лип этиб утади, "Қайдасан, қайда, санам?" деган жумла акс-садо беради. Урмонда қуёш алвон булиб бота бошлайди ва тез орада нурлари сунади. Кул устини оппоқ туман қоплайди. Лев амаки ва Лукаш ялангликка чиқишади.

Лев

(жаҳл билан тунғиллайди.)

Лаънати Сув ажинаси! Излари қургур!
Мен балиқ овлаб булиб, эндигина чуқур
Кулда оқим буйлаб нариги қирғоқ томон
Сузмоқчи бўлаётсам, ажина уша он
Панжаларини ботирганча сув тубига
Ушлаб қолди! Сал қолса чуктирарди мени!
Мен ҳам нодон эмасман – дарҳол соқолига
Чанг солиб ушлаб, билагимга ураб олдим,
Кейин белбоғимдан пичоқ олганча энди...
Соқолини кесаётсам, у лаънати жин
"Лоп" этказиб, ағдарворди қайиғимни!
Мен-ку зурға омон қолдим, чикдим қирғоққа,
Балиқларим қочиб кетди... Ер юткур!

(Лукашга)

Тагин сен у ёқда йуқ булиб кетдинг –
Бақирдим, чақирдим, булганча булдим!
Хуш, қаерларда сен йуқолдинг, йитдинг?

Л у к а ш

Шу ердаман, дедим-ку,
Най ясадим, мана.

Л е в

Жуда узоқ
Ясадинг-да, узиям, жиян!

Л у к а ш

(хижолат тортиб)

Йуғ-э, амаки...

Л е в

(жаҳлдан тушиб, илжаяди.)

Алдашни урганмасанг буларди,
Ёшсан ҳали! Ачинсанг-чи тилингга!
Яхшиси, шох-шабба териб кел менга
Ва олов ёқ, энгил-бошим қуритай!
Бу аҳволда уйга қандай қайтаман?
У йул буйи бирдан хужум қилса-чи,
Эслаш ҳам оғир – менга тегма, тегма!
Сунг бутун жонимни қоқиб олади...

Лукаш урмонга жунайди; тез орада унинг қуруқ шох-шаббаларни қарсиллатиб йиғаётгани эшитилади.

Л е в

(Эман остидаги йуғон илдизга бориб утиради ва трубкасини ёқиш учун олов чиқаришга уринади.)

Ҳа, ут чиқариб бўпсан! Замбуруғ хул...
 Пилик ҳам йуқолган. Эҳ, безгак
 Тутсин сени... Балки бу ерда янги
 Замбуруғ усгандир?

(Эманни пайпаслаб, бошқа замбуруғ ахтаради.)

Кулдан, туман ичидан аёл кишининг оппоқ қўлагаси чиқиб келади. У одамдан қура кўпроқ ғубор тасмасига ўхшайди, унинг узалган узун оппоқ қўллари, нозик бармоқлари ҳавони сидириб олаётгандек ҳаракат қилади, аёл Левга яқинлашиб келиши билан:

(қўрқиб)

Вой, бу қанақа арвоҳ булди?
 Э, биламан! Яхшиям сезиб қолдим.

(Узини қўлга олиб, турвасидан қандайдир илдизлар ва гиёҳлар олади ва худди ўзини мудофаа қилаётгандек арвоҳ томонга узатади. Арвоҳ шу заҳоти чекинади, Лев худди дуо ўқигандек гапира бошлайди, арвоҳ чекингани сари тезроқ гапиради.)

Қизгина-чимчилоқ,

Чақмоқтош-қалтироқ,

Ут босган уз дунглигингга, боғқоққа,

Одам юрмас, хуроз қичқирмас ёққа,

Менинг овозим етмас маконга бор.

Сен юрар йўл эмас бу зинҳор.

Оқ танни жизғанак этма,
 Заъфар суякни қақшатма,
 Қора қонни ичиб юрма,
 Умрингдан воз кечиб юрма,
 Мана сенга ёвшан гул –
 Даф бул, даф бул, даф бул!

Арвоҳ орқага, қулга қараб чекинади ва туманга қўшилиб кетади. Бир қучоқ шох-шабба кутарган Лукаш келади, қулидагиларни амакисининг оёғи остига қўяди, қўйнидан чақмоқтош чиқариб, олов ёқади.

Л у к а ш

Мана, келинг, исининг, амакижон.

Л е в

Раҳмат,
 Кекса амакингнинг кўнглин оляпсан.

(оловдан трубкасини ёндириб олади.)

Бу энди бошқа гап!

(Олов ёнига, боши тагига турвасини қўйиб, майса устига ётиб олади, трубкасини тутатиб, оловга қўзларини қисиб қарайди.)

Л у к а ш

Сиз, амаки,
 Менга эртак айтсангиз буларди.

Л е в

Буни қара-я!

Худди ёш боладай... Қайси эртакни айтай?

Сеҳргар Ох ёки Трёмсин ҳақидами?

Л у к а ш

Мен уларни эшитганман. Сиз ҳали ҳеч ким

Эшитмаган эртак айтинг.

Л е в

(уйлаб туриб)

Ундай бўлса, тингла:

Айтиб берай Тўлқин малика ҳақида.

(Оҳиста, оҳангдор овозда, бир маромда айта бошлайди.)

Булса иссиқ кулбамиз

Ҳам одамлар куюнчак,

Эртак айтар эдик биз,

Туқирдик яна чупчак

Саҳаргача тинимсиз...

Қоронғи урмонлар ортида,

Туби йуқ уммонлар ортида,

Баланд тоғ, довонлар ортида,

Ажойиб-ғаройиб улка бор,

Урай шоҳлик қилган бир диёр.

У улкада ботмас қуёш,

Ой ҳам суниб, булмас одош.

Юлдузлар сайр этиб далада,
 Куйлашар жур булиб яллага.
 Энг ёрқин юлдузнинг топилди уғли –
 Оқ Палянин юраги чуғли,
 Юзи ёруғ, чеҳраси очик,
 Уни курган булади ошиқ,
 Олтин сочи шамолда ҳилпирайди,
 Қулида кумуш яроғ ярақлайди...

Л у к а ш

Малика ҳақида айтмоқчийдингиз...

Л е в

Шошма!

Оқ Палянин усиб-улғайган сари,
 Уй-фараз қилишни одат билибди,
 Узи ҳақда шундай фикр қилибди:
 Омадим бор, хусним оби-тобида,
 Фақат бахт кечикар севги бобида.
 Айт-чи менга, Шафақ юзли она,
 Ҳамроҳим булгай қай жонона?
 Тенгим рицар, княз қизими,
 Ё зодагоннинг юлдузими
 Ёки оддий деҳқон қизи у?
 Ҳаёт йулим ёритар мангу.
 Балки тенгим малика булар,
 Қучоғимга ойдаин тулар...

(Мудрай бошлайди.)

Кейин у кук денгиз буйига борибди,
Соҳилда марварид маржон қолдирибди...

Л у к а ш

Амаки, сиз ниманидир айтмай утдингиз.

Л е в

Нима деяпсан? Йуғ-э? Сен халал берма-да менга!
...Денгизда шамол уйғотган тўлқин югуриб қолди,
Уша тўлқиндан отлар учиб чиқди,
Лаққа чуғдек ёнарди улар,
Қизил аравага кўшилган отлар,
Уша аравада эса...

(Уйқуга таслим булиб, жимиб қолади.)

Л у к а ш

Ким бор эди бу аравада? Маликами?

Л е в

(уйқу аралаш)

А? Малика қаерда?..

Л у к а ш

Мана, ухлаб қолдилар...

(Бирмунча вақт оловга уйчан қараб қолади, кейин урнидан туриб, гулхандан нарига кетади ва найда оҳиста, элас-элас эшитиладиган куй чалганча ялангликда у ёқ-бу ёққа юра бошлайди.)

Урмон қоронғилаша бошлайди, лекин бу қоронғилик қуюқ эмас, балки шаффоф, ой чиқишидан аввалги ҳолатга ухшайди. Гулхан ёнида ёруғлик шуъласи ва эгри-бугри соялар худди ғаройиб рақс ҳосил қилгандек туюлади, оловга яқин гуллар бир ёрқин товланади, бир зулмат қўйнида кўринмай қолади. Урмон четидан ансол ва қайинлар танаси сирли оқариб кўринади. Баҳор шамоли урмон атрофини айланиб чиқаркан, чидолмай хурсинади ва қайинларнинг эгма шохларини тўлқинлантиради. Кулдаги оқиш туман қора чакалакка ёпирилади, қамишзорлар зулмат қўйнига яширинган қиёқлар билан шивирлашади.

Урмон чангалзоридан Мавка югуриб чиқади, у шошилиб чопади, гуёки кимдандир қочади, унинг сочлари ҳилпирайди, либоси тўзган. Ялангликда у тўхтаб, атрофга аланглайди, қўлини куксига босади, кейин қайинга интилади ва яна тўхтайди.

М а в к а

Раҳмат сенга, тунгинам, қорақанот,
Яширганинг учун менинг юзимни!
Сизга ҳам, эй йуллар – суқмоқлар, раҳмат,
Қайин сари бошладингиз изимни!
Тезроқ яшир мени, жоним, опажон!

(Қайин танасини қучиб, унинг тагига яширинади.)

Л у к а ш

(қайинга яқинлашиб, секин)

Мавка, сенмисан?

М а в к а

(янада секин)

Менман.

Л у к а ш

Қочдингми?

М а в к а

Олмахон каби.

Л у к а ш

Қочиб кетдингми?

М а в к а

Ҳа.

Л у к а ш

Хуш, кимдан, ахир?

М а в к а

У худди олов.

Л у к а ш

Қаерда у?

М а в к а

Жим! Жим бул!

Бирдан яна учиб келса...

Сукут

Л у к а ш

Шундай қалтирайсанки! Мен қайиннинг
Титраб шитирлашини эшитяпман.

М а в к а

(қайиндан узоқлашиб)

Оҳ, шурима-а! Суянмоққа қурқаман,
Бардош беролмам ортиқ.

Л у к а ш

Менга суян.
Ушлаб қолгум, ҳам қиламан ҳимоя.

Мавка унга суянади. Улар бир-бирларига суянганча туришади. Ой нури урмон буйлаб сузади, ялангликка ёйилади ва қайин тагига урмалаб киради. Урмонда булбулларнинг сайраши ва баҳор тунининг барча товушлари акс садо беради. Шамол энтикиб-энтикиб хурсинади. Оқариб товланаётган туман ичидан Сув париси чиқиб келади ва йигит билан қизни жимгина кузата бошлайди. Лукаш Мавкани бағрига тортиб тураркан, унга янада яқинроқ эгилаверади ва кутилмаганда упиб олади.

М а в к а

(бахтдан энтикиб қичқириб юборади.)

Юракка юлдуз йиқилиб тушди!

С у в п а р и с и

Ха-ха-ха!

(Кулганча кулга шалоплаб узини ташлайди.)

Л у к а ш

(чучиб)

Нима у?

М а в к а

Қурқма, у Сув париси,
Иккимиз дугона, бизга тегмайди у.
У ужар – майна қилишни севади,
Кулса-кулар!.. Менга энди барибир,
Оламда неки бор, ҳамма-ҳаммаси.

Л у к а ш

Демак, мен ҳамми?

М а в к а

Йуқ, йуқ,
Сен узинг олашим, азиз курклигим,
Бир вақтлар мен сени билгандан ортиқ
Азиз булдинг, биз унашгандан бери.

Л у к а ш

Биз унашдикми?

М а в к а

Ана, эшитяпсанми –
Бизнинг никоҳ қунғироғини булбуллар чалар...

Л у к а ш

Эшитяпман... Энди улар чуғурламас,
Чаҳ-чаҳламас, фақат қайтарар:
“Буса ол! Буса ол! Буса ол!”

(Уни узоқ, меҳр ва ҳаяжон билан упади.)

Мен сени
Улгунча упаман!

*(Қуюн туради ва оқ гулбарг яланглик узра бурон-
дек гириллаб айланади.)*

М а в к а

Менга эса улим йуқ...
Афсус...

Л у к а ш

Нималар деяпсан? Истамайман мен!
Эҳ, нега шундай дедим-а?!

М а в к а

Йуқ, қандай гузал
Учар юлдуз булиб улмоқ!

Л у к а ш

Булди, етар!

(Эркалаб гапиради.)

Гапирма бу ҳақда! Истамайман мен!
Гапирма умуман!.. Йўқ, гапир!
Сузларинг ғаройиб, лекин негадир
Тинглаш ёқимли... Нечун жимсан?
Аччиқландингми?

М а в к а

Мен сени эшитяпман...

Сенинг севгингни...

*(Йигитнинг бошини ушлаб, ой нурига қаратади ва
диққат билан кўзларига тикилади.)*

Л у к а ш

Нималар қиялсан? Ахир, қурқаман
Сен қалбимга назар ташласанг..
Чидолмайман бунга! Гапир, ҳазил қил,
Сура, севаман де, кулсанг-чи...

М а в к а

Овозинг тиниқ, худди жилғадай,
Шаффоф эмас лекин кўзларинг.

Л у к а ш

Балким, ой
Хира нур сочар.

М а в к а

Балки...

(Бошини унинг куксига эгиб, жим қолади.)

Л у к а ш

Сенга нима булди?

М а в к а

Жим... Юрак гапирсин... бирам ноаниқ
Сузламоқда, худди бугунги тундек.

Л у к а ш

Нимани эшитардик? Кераги йуқ!

М а в к а

Керакмас, дейсанми? Майли, азизим,
Йуқ, йуқ, севгилим! Эшитмайман, бахтим!
Кулоқ солмам, менинг соҳибкарамим!
Эркалайман сени, менинг севгилим!
Ёқадими сенга эркалаш?

Л у к а ш

Мен ахир севмаганман
Бирор марта ҳам. Мен ҳечам билмасдим
Эркалашлар шунча ширин булишин!

*Мавка уни эҳтирос билан эркалайди, у ёқимли
оғриқдан қичқириб юборади.*

Мавка!

Жонимни суғуриб оласан!

М а в к а

Суғураман, суғураман!

Узим шу қалб-қушиқни олиб юраман,

Юракни эса сеҳрлайман суз билан...

Ютоқиб упаман чиройли лаблардан,

Лов-лов этиб ёнсин деб,

Қизил рангга қонсин деб,

Лаблар ёввойи атиргул каби гулгун!

Мен мовий кўзларни оғушта қилгум,

Кулсин ва ўйнасин деб,

Чақнасин, қўймасин деб,

Турфаранг учқунлар сочсин деб, инчунин.

(Кутилмаганда қулларини силкийди.)

Бу кўзларни қандай оғушта қилсам?

Гуллар билан безанганим йуқ ҳали!

Л у к а ш

Сира ҳожат йуқ?

Сен гулларсиз ҳам гузалсан.

М а в к а

Истайманки,

Ҳамма нарса сен учун гуллар билан безансин,

Урмон маликасидан-да чиройли!

(Ялангликнинг нариги томонига, кўлдан анча олисга, гуллаётган буталарга қараб югуради.)

Л у к а ш

Шошма!

Узим сени ясантираман!

(Унга қараб юради.)

М а в к а

(маъюс)

Жозибасин йуқотган

Гуллар тунда... ранглар ҳам ухлаб қолган...

Л у к а ш

Ҳозир тиллақунғизларни йиғиб оламан,
Улар сенинг кокилингда ярқираб турсин,
Юлдуз чамбаридек шоён нур сочиб юрсин.

(Бир нечта тиллақунғизларни унинг сочларига қадайдди.)

Кел, бир қарай... Оҳ, мунча чиройлисан!

(Бахтдан узини йуқотиб, ҳаяжон билан уни қучади.)

Яна териш керак, яна! Чақноқ тош ила,
Сени ясантиражакман, мисли малика.

(Ут устидан, буталар тагидан тиллақунғиз излайди.)

М а в к а

Мен эса бодрезакдан гуллар узаман,
У булбул қушиғидан ҳалиям бедор.

(Оқ гулларни узиб, кийимига қадайди.)

С у в п а р и с и

*(Яна туман ичидан чиқиб келади ва қамишларга
қараб шивирлайди.)*

Богинкалар, келинглар тезроқ,
Тун бағрини ёритсин чироқ.

*Қамишзорда иккита милтилаган дайди олов
қуринади. Кейин Богинкалар чиқишади, уларнинг қул-
ларида қорачироқ милтилаб, бир ёнади, бир учади.
Сув париси Богинкаларни ёнига чорлаб зулмат қуй-
нида, буталар орасида қуриниб турган Лукашнинг оқ
қулагасига ишора қилиб, шивирлайди.*

Қаранглар, анави, тентираётган одам –
Сизни ташлаб кетган отангизга ўхшайди,
Шурлик онангизни хароб қилган у дайди,
Яшашга ҳаққи йуқ.

Б и р и н ч и б о л а

Сувга чўктир уни.

С у в п а р и с и

Иложим йуқ. Урмонлик тақиқлаган менга.

Иккинчи бола

Биз кичикмиз, ахир, уддасидан чиқмаймиз.

Сув париси

Тутундек элас,
 Кузга куринмас,
 Етимлар тутиб чироқ,
 Хас-хазондан енгилроқ, –
 Қамишзорга боринг тик,
 Эшитмайди Урмонлик;
 Дуч келса ҳам,
 Сезмас бу дам –
 Бор эди, йуқ бўлди.
 Шуъладек утиб кетинг
 Сув устидан!
 Бутадан ёниб утинг,
 Ботқоқ буйига етинг –
 Турган булса у қайда,
 Ғарқ булар уша жойда.
 Чукар ботқоқ тубига тайин...
 Менинг ишим – бошланар кейин!
 Шошилинглар!

Богинкалар

(бирин-кетин тарқалишиб)

Иккаламиз икки томон чопамиз,
 Бир-биримиз сув устида топамиз.

С у в п а р и с и

(шодланиб)

Тарқалдик!

(Ботқоққа томон чопиб келади, бармоқларидан сув отилиб чиқади, Сув париси елкаси оша сув сочади.)

Ботқоқдаги ўт қоплаган дунгликдан шайтонбачча – Куц сакраб чиқади.

Куц-куц, кел, таъзим қила қол,
Майли, энди қўлимни ол!

(Хукмфармолик билан қўлини узатади, Куц унинг қўлини упади.)

К у ц

Нечун бундай илтифот, Сув париси?

С у в п а р и с и

Сенга шуни раво кўрдим.
Нонушта тайёрладим – фақат бой берма!

(Узоқда турган Лукашни курсатиб.)

Яна қаерда кургансан бундай бўғирсоқни?

К у ц

(қул силтаб)

Тушмаса гар ботқоққа,
Қовуролмам мен ёққа!

С у в п а р и с и

Йигитча сеники булади мутлоқ,
Кекса онангга булар овунчоқ.

*Куц дунглик ортига сакраб тушиб, ғойиб булади.
Сув париси қамишзорда Богинкаларни кузатади; улар
милтиллаганча югуриб, бир ярақлаб, бир милтиллаб,
у ёқдан-бу ёққа утишади.*

Л у к а ш

*(тиллақунғизларни излаётиб, оловларни куриб
қолади.)*

Қандай тиллақунғизлар! Учар экан!
Бунақасин курмагандим. Ҳам катта!
Ҳозир мен уларни тутиб оламан!

*(Бир унисини, бир бунисини қува кетади, улар эса
сездирмай йигитни ботқоққа бошлаб кетишади.)*

М а в к а

Қувма!
Севгилим, тутма уларни! Улар богинкалар!
Улар сени ҳалок этади!

*Лукаш эшитмайди, қувишга берилиб, Мавкадан
олислаб кетади.*

Л у к а ш

(бирдан қичқиради)

Ох, қутқаринг!

Ботқоқ экан бу ер!.. Домига тортиб кетяпти!

Мавка унинг қичқириғини эшитиб, югуриб келади, лекин Лукаш қирғоқдан анча узоқда ботиб қолгани учун унга ета олмайди. Мавка унга белбоғининг бир учини ташлайди, белбоғнинг бошқа учини эса узи ушлайди.

М а в к а

Ушла!

Белбоғ Лукашнинг қўлига етиб бормайди.

Л у к а ш

Йуқ, етмаяпти! Эҳ, энди нима булар?

М а в к а

(ботқоққа эгилиб усган самбиттол ёнига югуриб келади)

Ох, самбиттол, онажоним-самбиттол, қутқар!

(Олмахондек эпчиллик билан самбиттолга чиқади, энг пастки шохларга тушиб, яна Лукашга белбоғ узатади. Бу сафар белбоғ етади.)

Лукаш белбоғнинг учидан ушлайди. Мавка уни узига тортади, кейин қўлини чузиб, йигитга дарахтга чиқиб олишига ёрдамлашади. Сув париси алам қил-

ганидан буғиқ овозда инграйди ва туман ичра ғойиб булади. Богинкалар ҳам ғойиб буладилар.

Л е в

(қичқириқдан уйғониб кетиб)

А? Нима гап? Яна арвоҳларми?

Йўқол! Даф бўл!

(Атрофга аланглайди.)

Эй, Лукаш? Қайдасан?

Л у к а ш

(самбиттолдан овоз бериб)

Бу ердан, амаки!

Л е в

У ерда нима қилиб утирибсан?

(Яқинлашиб самбиттолга қарайди.)

Самбиттолга чиқволибсан, яна қиз билан.

Лукаш самбиттолдан тушади. Мавка дарахтда қолади.

Л у к а ш

Амаки!

Мен бу ерда ботқоққа ботаёздим,

Упқонга тушиб қолдим, бу қиз булса...

(Мавкани курсатиб)

Мени нақ улимдан қутқарди.

Л е в

Нега энди сен
Тунда бу ерларда санқиб юрибсан,
Гуёки, адашиб қолганга ухшаб?

Л у к а ш

(Сузини булиб)

Мен тиллақўнғиз тутгандим...

Л е в

*(Мавканинг сочидаги тиллақўнғизларга кузи
тушиб)*

Э-ҳа! Шундоқ демайсанми, дарров англардим!
Энди узим куриб, билиб турибман, бу кимнинг иши.

М а в к а

Ахир, амакижон, уни қутқардим.

Л е в

Куринг – “амакижон”! Жиян қанақа!
Хуш, ким уни тузоққа олиб борди?

(Таъна билан бош чайқайди.)

Урмон жинлари! Мана, бор ҳақиқат!

Сен, Урмонлик, ҳали қўлга тушарсан –
 Қочиб кўр шунда – эман тўнкасига
 Қурум супургиси – узун соқолин қисиб қўяман,
 Кўрдингми, жунатган
 Қизларини, ўзи эса – беҳабар!

М а в к а

(тезгина самбиттолдан тушиб)

Унинг ҳеч айби йўқ! Илон малика
 Жазоласин мени, агар алдасам!
 Менинг ҳам айбим йўқ.

Л е в

Энди ишондим,
 Илон номи билан бежиз қасам ичмайсиз.

Л у к а ш

Худо ҳақи, мени қутқариб қолди,
 Агар у бўлмаса, ҳалок бўлардим!

Л е в

Ҳа, қизгина, сенда жон йўқ ва лекин
 Мушфиқ экан юрагинг ғоят. Кечир,
 Бақирганим учун жаҳл устида.

(Лукашга)

Хўш, нега сен
 Тиллакўнғиз қувиб ботқоққа бординг?
 Улар дўнгликларда утирадим?

Л у к а ш

Энг қизиги улар учарди!

Л е в

Э-ҳа! Биламан! Булар богинкалар!
Шошмай турларинг, эртага курамиз,
Бури тишли кучук олиб келаман,
Қани, шунда ким аввал ангилларкин?

Б о г и н к а л а р н и н г о в о з и

*(шикоятомуз, худди қурбақаларнинг вақиллаши-
дек овоз чиқариб гапиришади.)*

Йуқ, бобожон, ундай қилманг!
Гуноҳкор деб бизни билманг!
Уша ботқоқлик ёнида биз
Фақат мева-чева терганмиз.
Биз билмасдик уша онда –
У ёқда кимлар меҳмонда,
Йуқса, сузиб чиқмасдик асло,
Ботқоқнинг тубидан шу асно...
Вой, чукаман, бари абас!
Булди, йиғи, қий-чув ҳам бас!

Л е в

Қарагин, бир зумда жим була қолди
Жодугарнинг болалари! Қуявер,
Мен топаман ким ҳақ, ким эса ноҳақ...

(Лукашга)

Уйга қайтар вақт булмадими, жиян?
Қани, борайлик.

(Мавкага)

Сог бул, қизгина.

М а в к а

Эртага ҳам келасизми? Мен сизга
Дарахт курсатаман кулба қуришга.

Л е в

Күриб турибман, ҳар нарсадан хабаринг бор,
Келақол, майли, мен сизга урганиб қолдим.
Бизга куникишингиз керак сиз ҳам, албатта.
Кетдик! Хайр!

(Кетади.)

М а в к а

(Левга эмас, кўпроқ Лукашга)

Мен кутаман!

*Лукаш амакидан ортда қолади, Мавканинг иккала
қўлидан жимгина қисади, уни сассиз упади ва амаки-
сига етиб олиб, у билан бирга урмонга кириб кетади.*

(Бир узи)

Эй тун, кошки тугай қолсайдинг тезроқ!
Укинма! Мен аввал билмасдим мутлоқ

Худди сендай хушбахт, сендай чароғон
 Кун ҳам борлигини, тунгинам, ишон!
 Сен нега, паришон турибсан, қайин?
 Опажон, боқ менга, бахтдан айтайин!
 Кузёш тукма сувга, она самбиттол,
 Севгилим мен билан булади хушҳол!
 Урмоним, отажон, ахир билмайман,
 Тунни қисқартирай, айтинг, қандай ман?
 Тун қисқа, айрилиқ узундир шу тоб...
 Қисматим не экан – бахтми ё азоб?

Ой қуюқ ўрмон девори ортига яширинади, сайҳон-лик устига қора, бахмалдек зулмат ёпирилади. Ҳеч нима қуринмайди, фақат тақдир учқунидек гулхандан қолган чуғлар милтирайди. Мавка дарахтлар орасида кезиб юрганини унинг чамбаригаги тиллақунғизлар ярақлашидан анланади. Чамбар гоҳо юлдузлар буржи каби чарақлайди, гоҳо алоҳида учқунлардек ярқирайди. Кейин зулмат чамбарни ҳам ютиб юборади. Туннинг чуқур сукунати ҳукмрон ўрмонда фақат вақти-вақти билан худди тушдаги хурсинишга ухшаш енгил шитирлаш эшитилади.

МУНДАРИЖА

Эрк қуёшига интилган шоира.	3
Суюк диёр. Рауф Парфи таржимаси	17
Қуеш ботар. Рауф Парфи таржимаси	18
Табиат ҳақида. Сайёр таржимаси	19
Денгиз сокинлиги. Тулқин таржимаси	20
Сукут аро мунис хаёлим. Рауф Парфи таржимаси	22
Ҳар ёнда куз ёши. Шуҳрат таржимаси	23
Менинг йулим. Шуҳрат таржимаси	24
Тонготар машъаллари. Эркин Воҳидов таржимаси	26
Оқшомги соатда. Зулфия таржимаси	28
Ғалаба. Шуҳрат таржимаси	29
Сокин кеча. Рауф Парфи таржимаси	30
Уртоқларимга. Сайёр таржимаси	31
Менда қурқув йуқ. Эркин Воҳидов таржимаси ..	33
Дустимга эсдалик. Маъруф Жалил таржимаси..	34
Эрк ҳақида қушиқ. Жуманиёз Жабборов таржимаси	37
Куйларим. Зулфия таржимаси	39
Омилкор пан. Сайёр таржимаси	40
Бир дам маъюслик. Сайёр таржимаси	41
Уз бошимга узим. Сайёр таржимаси	42
Романс. Маъруф Жалил таржимаси	43
Марварид ёшлар. Зулфия таржимаси	44
Аччиқ куз ёшимиз. Маъруф Жалил таржимаси ...	45
Украина, ҳасратингдан. Шуҳрат таржимаси	46
Қайтиш. Сайёр таржимаси	47
Сфинкс. Маъруф Жалил таржимаси	49

Сени интизор кутдим. Жуманиёз Жабборов таржимаси	51
Нега учолмайман юксак-юксакка. Маъруф Жалил таржимаси	52
Топталган йулда. Маъруф Жалил таржимаси ...	54
Истардимки. Абдулла Шер таржимаси	55
Фожиа. Маҳкам Маҳмудов таржимаси	56
Харобадаги ёзув. Эркин Воҳидов таржимаси	58
Иефай қизи. Шухрат таржимаси	61
Сахро нафаси. Шухрат таржимаси	63
Мени сизга ожиз деган ким. Сайёр таржимаси	64
Шонли кун. Маъруф Жалил таржимаси	65
Алла. Эркин Воҳидов таржимаси	67
Улкан баҳодир ҳақида эртак. Эркин Воҳидов таржимаси	69
Бир сўз. Эркин Воҳидов таржимаси	74
Умид. Зулфия таржимаси	87
Гоҳ шундай. Зулфия таржимаси	88
Утган баҳор. Зулфия таржимаси	89
Қуюқлашди ғам. Зулфия таржимаси	90
Ҳамиша уйлайман. Зулфия таржимаси	91
Украина. Носир МУҲАММАД таржимаси.	92
Мағораларда. Абдулла Орипов таржимаси	93
Урмон қушиғи. Сирожиддин Рауф таржимаси ...	124

Леся УКРАИНКА

**МАРВАРИД
ЁШЛАР**

Ш е ъ р л а р

Д р а м а л а р

Муҳаррир: *С. Рауф*
Бадий муҳаррир: *А. Мамасолиев*
Саҳифаловчи: *А. Қаюмов*
Мусахҳих: *К. Болтабоева*

«MASHHUR-PRESS NASHRIYOTI»
Нашриёт лицензияси № АІ. 282. 11.01.2016.

100129, Тошкент, Ислон Каримов кучаси, 16^а-уй.
тел: (+99890) 900-75-77. e-mail: mashkhur-press@mail.ru

УЎК: 664.3(575.141)(092)

КБК: 63.3(5У)-8

У-53

У-53 **Украинка, Леся.**

Марварид ёшлар [Матн]. *Шеърлар, драмалар / Л. Украинка.* – Тошкент: «Mashhur-Press», 2018.
– 200 б.

ISBN 978-9943-5160-7-6

Муқовада Лариса Иванова асаридан фойдаланилди

Сурат-иллюстрациялар муаллифи:
Анна ДОНЕЦ

Босишга 2018 йил 25 февралда берилди.
Бичими 70x90 ¹/₃₂. Офсет босма. «Cambria» гарнитураси
Шартли босма табағи 7,31. Адади 500 нусха.

«MASHHUR-PRESS NASHRIYOTI» МЧЖ
матбаа булимида чоп этилди.

«MASHHUR-PRESS»

ISBN 978-9943-5160-7-6

9 789943 516076